

اُئل دِيلى وادبيياتى

۱۱

همكاران ثابت:

سپریست تحریریه	بهزاد بهزادی
مسئول بخش ادبیات شفاهی مردم	لیرضا صرافی
مسئول بخش واژه‌های محلی و لهجه‌ها	اسماعیل هادی
مسئول ادبیات آشیقی	جواد دربندی
مسئول بخش قصه‌ها و افسانه‌ها	محمد رضا کریمی
مسئول بخش أمثال و حکم (آتالار سوئزۆ)	ائىل اوغلو(صدیقار وظیفه)

ویراستار: م. رزاقى

حروفنگار: کاوس نصیرى

بو سايى ئىن اىچىنده كىلر

ائل دىلى ۱۱

صحىفە

۱۳۱	دكتىر يوسف آقاقلى زاده	يئرلى سؤزلر - مشكين شهر
۱۳۴	رحيم شاوانلى	يئرلى سؤزلر - تبريز
۱۳۶	بدن اعضايسىنا اويغۇن سؤزلۈك - نقدە فرقوزاد كندى مەرمۇم پەزىزاد «سۆرگۈن»	
۱۴۰	ثرييا بخشى	آتالار سؤزۈ - زنجان
۱۴۳	محمد قاضى	«آت» و «ايت» آتا - بابا سؤزلرىنىدە
۱۴۴	رامىن جەھانگىر زادە يىگىدىلو	آتالار سؤزۈ - موغان
۱۴۷		آشىق مسلم عسگرى
۱۴۹	محمد رزاقى	«كلىپىنин ناغىئىسى»
۱۵۹	جود درېندى	«تجنیس» آشىق ادبىياتىنىدا
۱۶۵	عباس مەھىار	شبئە چىخارتما گاۋگاندا (۴)
۱۷۵	محمد على نقابى	قورد الى ايلە توتو جولوق
۱۷۹	كند آنا - بالا اوپۇنلار ئ(۱) مرند - چاي هرزىند كندى محمد عابدين پور	
۱۸۰	عزىز محسنى	لاى لاي لار
۱۸۳	على برازىنده خليلى	ناغىئىلار ئين باشلانىش و بىتىرىش سؤزلرى
۱۸۶	اوروجعلى دوزنانى	هامىي ياتىپ جىئىتدان اوپىاق

ئەرلى سۆزلر

مشكىن شهر خياو

دكتور يوسف آفاقلى زاده

پېرىلداماق pırıldamaq قوشۇن الدن بۇراخىئىب اوچىمىسى. تاغان Tağan قارا قارقا. تورشولو آش aş Turşulu مئىۋەلرین قوروسوندان دۆزەلىنىن بىر نؤۇ آش. تۈلکۈ سۇۇرۇغۇ سالماق Tülkü salmaq سالىب، فايىدالانماق اوچۇن آرانى قارئىشىدىرىم. جولاز Culaz كۈھنە پالتارلى. جىئىزگە cizgə كۆلکە، بولاشىق توڭ. جىلۇو گەميرمك cilov gəmirmək عصبانى اولماق. چاپاغان Çapağan سۆسەرى. (فا. سوسك). خىئىم يئمك xim yemək تىپىنماك، تakan يئمك. در (اولاق) dər (olmaq) آرخىدان چىخىئىب، چئورەيە جالانماسى. дендۇش dəndüş حۆبوبات	آرايا گىرمك aray girmək آرا قارئىشىدىرىماق. آغۇووش ağovuş آغا چالان رىنگ، آغىئىتىئىل. آلەسقەنى ala sefey آغىيل سىئىز. الاله وزورماق el ələ vurmaq ائتمك ، شرىك اولماق. اولادى ulatdı اوشاقلار آراسىندا بىر نؤۇ اوپىيون. اهمك / اكمك \ əkmək اهمك اوغورلاماق. [كىتابىء اهدى]. اوفاق Ufaq قاباقلار يىاغ و اونلا يىشىرىپ زىيارتە گىندىنلىرىن اوزىلرى اىلە گۇئىتىرددۆكلرى چئورەك . ايت اىشەگى işəgi it بىر نؤۇ بىتىگى، بات- بات بىشداش daş بىر نؤۇ اوپىيون. پرم - پرم اولماق pərəm- pərəm داغىئىلماق olmaq
---	--

قىئىق آدام qırıq adam	قىئىق آدام qırıq adam	دومبوز Dombuz
قىئىق آدام qırıq adam	قىئىق آدام qırıq adam	يۇمۇرۇق.
گىرمان girman	گىرمان girman	دون باغىء Don bağı
لەفاوھى قۇددەنин بؤيۈمەسى.	لەفاوھى قۇددەنин بؤيۈمەسى.	يىئنى لىپاس اوچۇن موشتولوق.
كۈلقاپان Külqapan	كۈلقاپان Külqapan	دېزمېرلىق dızmırlıq
ۋەسیلە، خاك انداز.	ۋەسیلە، خاك انداز.	دوشۇنمه مىزلىك
لەيلەمەك leyləmək	لەيلەمەك leyləmək	سېرىيمەk səyrimək
لەبلىبى ləb ləbi	لەبلىبى ləb ləbi	يَاواشىئىماق. [ياغىش سەيرىدى.]
مئزەر məzər	مئزەر məzər	سېسقا ياغىش Sısqıa yağış
نخەستە nəxəstə	نخەستە nəxəstə	نارئىن نارئىن
نېڭىر niğir	نېڭىر niğir	ياغىش.
نېئىقىq niniq	نېئىقىq niniq	شۇلۇم şolum
يايقى yayqı	يايقى yayqı	يالتاقلۇماق. [يالتاق اىت]
يئلبە yelbə	يئلبە yelbə	قارا دۇواق duvaq
يئىشىلمە yeyilmə	يئىشىلمە yeyilmə	ارى اۇلمۇش جاوان گلىن.
٢) باخ: سۆزلۆك	٢) باخ: سۆزلۆك	قالقان Qalqan
		بالدىرغان.(فا. گلپر)
		قانسىز qanşız
		قىشىرتسىز

ئېرلى سۆزلىرى

تىرىز

توپلايان: رحيم شاوانلى

<p>تىئىداماق titdamaq اۇلۇشىگەمك. [بامادۇرلار تىئىداماغا باشلادىلار].</p> <p>تىئىجىخماق tincixmaq روشن ئىللەمك، بۇنى آتماق. [اوشاق، ماشاللا گىتتىكچە تىئىجىخىئىر].</p> <p>دېھنۇن dəbənov موختە سۆز.</p> <p>سوپوق / سىيىق suyuq/siyiq رقيق. [بو ائىران نه قىدر سوپوق دور، سانكىء قاتىق قاتىلما يىب دىر].</p> <p>سېلىپك silpek ساچاق، كۆك. (فا. رىشه افسان). [سوئىودۇن كوك سېلىپكلرىنى چايى سالمىشىدىء].</p> <p>سېلەجك siləcək كۆھە پارچا.</p> <p>سېلىنмиش silinmiş حىاسىئىر، قباخت بىلەمەين.</p> <p>سېنىشىك sinışmək بىر بىرە اوئىرەنمك، بىر نفرە عادت ئىللەمك. [اوشاق منه ئىللە سېنىشىب كى اونو آيىرماق بىر دقىقە ده اولان ايش دئىيل].</p> <p>فنىكمك fənikmək ياهالماق.</p>	<p>آلئىز alız مرض، نۇخۇشلىق، آلئىلاماق: نۇخۇشلاماق، مريض اولماق.</p> <p>ائىگەمن egəmən تىرىزىن كۆرە باشئى محللەسىنده آرخايىئىن. [آخشام چاغى قىزى ئۇرۇك آلماق اوچۇن گۈندەرمىكىدە ئىڭەمن اولمادىم].</p> <p>ائىنىمك / ائىنەمك eynimək/eynəmək روشن ئىللەمك. [اوشاق ائىنەمیر، ئىدىگىن يىئل آپارىئىر].</p> <p>بال باس Bal bas بىرىنин عجلەلى بىر يىئە گلسە دئىھەرلى: [نهدى؟ اولماتى بال باس گلىرى؟].</p> <p>پسەر pəsər تىفاق (فا. سقف). (قالاچاي دا اىشلىنير).</p> <p>تپچىك təpcik پارچانى ئىكىمك اوچۇن كۆك وورماق. [خىّاط تپچىك ووردو گىتتى].</p> <p>توسى ئىلىمك tosı gelmek فيرعون اولماق، فيرعونىيت. [منه توسى گلىرسىن؟]</p>
--	---

گىدە تۇسو گىلمە گۈرۈم]	
<p>مف / ماف məf- maf اىستىحکام، داوام. [پالتارلار گۈنۈن قاباغىندا قالدىغىنىنا گۈره مەدن دۇشوب لىر].</p> <p>ھەۋوچىش hövüşnə نىڭراللىق، تشویش، ايضطيراب. [كىنجى قېرىستاندان كىچىنده منى اىلە ھەۋوچىشنى باسىدئ كى گل گۈرەسەن. ھەۋوچىشى دەن اورەتىيم اىلە چىئىپىنئىر كى آز قالىئىر ائشىگە چىخىشىئىن].</p>	<p>فېر fir بىندە و عۆمومەن باشدა چىخان و گۈزە گۈرۈن مادده. [او شاغىن ئىئىنا فېر چىخىئىب].</p> <p>قارىخماق / كارىخماق qarixmaq- karixmaq جايىماق. [اۇغلان منى اىلە قارىخىدىئىن كى نە ائتىگىمى بىلەدەيم].</p> <p>قويوق quyuq قلىظ. [بو ائىران چۈخ قويوق دور].</p> <p>مادده maddə قوّدە. (فا. غەدە).</p>

بەن اعضايىنا اویغۇن سۆزلۆك

سولدوز ماحالىء، نقدە شهرى، فرقۇزاد كندى

تۈپلايان: محرم پېزىزاد «سوڭون»

«قاراپاپاق شاعيرى

تۈكمك.

باشا گلن، عقله گلمز: باشا گلن، قضا- قىدەرە عقل ايلە چارە ائتمك اوەلماز. اولاجاغا چارە يۈخدۈر.

باش آچاق: سوچلو، آبىرىئى گەتىمىش آدام.

باش آچاقلىق: آبىرسىزلىق، ائتعىبارسىزلىق.

باش آياغىئىدان: آدام آياغىئىدان. نفر حئىسىءى.

باش آياق ۋورماق: ترسە، قارىشىق.

باش آينىئامق: فيراقت، راحتلىق، آسودەلىك، دىنجلىك.

باش الدە اوەلماق: دىرى، قىئىد-ى حىياتدا اوەلماق.

باش الدە اوەلماماق: اوەلۇ، قىئىد-ى حىياتدا اوەلماماق، اوەلمۇش آدام.

باش اوچالىق: آبىرلىء، آدلىء، سانلىء ياشاماق.

باشا ۋورماق: ياسدا، عزادا، و ضرر- زىييان مقامىئىدا ال ايلە باشا دؤىيمك، حىرىتىنى بىلىدىرىمك.

باش- باشا داياماق: ايکى نفرىن محبىتلە

آتىء باش آپارئىر: مغۇرولوق، سۆززەچىرىلىك. (باخ: باشىء دوزلاماق). آغرىئىماز باشا، دوز باغلامازلار: باخ: ساغ باشا ساققىئىز... [قديم حكيملر داوا درمانىء].

آغرىئىمئيان باشا دسمال باغلامازلار: يعنى يئرسىز جەسىنە اوزۇنۇ چتىن ايشە سالما.

آلاباش: كۈپك، ايت.

آياغا دورسام باشىئىن ازەرەم: بىرىنە ظفر تاپاندان سۇنرا باشىئىن سىئىندرىماغا ھەدەلەمك.

اوەز باشىئىناؤەلماق: تىتەسىزلىك. صاحابسىزلىق. بؤيۈك سۆزۈنە باخمايان. اىرى باش: باشىء يئكە، كىللەسى بؤيۈك.

باشا چالماق: قاخىئىنج، ياخشىئىلغى دىلە گىتىرمك، مىننت قۇيىماق.

باشا حنا ياخماق: گۈزەلىك اوچۇن ساچلارىن، باشىء ساققالىء حنا ايلە بۇياماق.

باشاماغانينا ايشاره دير.	باشاسوآتماق: حامام ائمك. قوشل
باشىزلىق: بؤيوڭ سۆزلۈك. يىيەسىز لىك. باش قاخىنجى: شماتت. بىرىسىنى كىچىلتىمك اوچۇن، ياخشىلەيغۇ باشىنا چالماق.	باش - باشا دىمك: برابرلىك. باش - باش اوئرتمك: تربىيە، تربىيە وئىرمك. [حئيوانلارئ، خۇصوصى ايلە كل لرى، جامىش لار، فيل لرى تېسىندىن آغاچلا ووروب باشىن آشاغى سالماغان ئويىرەدلر، سۇنراڭلار آغاچلا باشىنا ايشاره اىدەن كىمى حئيوان باشىنى آشاغى ايير و صاحابىء آياغىن اونون باشىندا و يا بۇئىوندا
باش قويماق: ايتظار و توقۇع اوزۇيلىه بىر شىئى اوزۇنۇنكى بىلمك، كىسە تىكمك جىب تىكمك. باش گۇنۇرۇب گىتمك: دىدەرگىن دۆشمك، كۆسۈپ اولكەدن چىئىخماق.	باش قويماك: تربىيە اىدەن كىمى حئيوان باشىنى آشاغى ايير و صاحابىء آياغىن اونون باشىندا و يا بۇئىوندا مؤھىكمىشىندا سۇنرا، قالخىب اوئۇن بىلەن مىنیر]. قافاسىي قالىن آداملارئ تربىيە اىدەنده اىشلەدرلر.
باش وئرمەمك: بىرىسىنىن هەدەلەمەسىنە جاواب وئرمەدن، داۋادان قاچماق. «حئيوانلاردا اىكى دۈيۈشكەن حئيوان بىر - بىريلە اوز اوزە گىلنده، بىرىسى اوز دەئندەریب دعاوايا گىرىشىمەدن اوزۇنۇ توتوب اوزاقلاشما حالتى». باشىء اوزۇنۇن دئىيل: جان ياندىران، خادىم،لى آچىق آدام، سخالىء.	باش، بئىئىن: باش و بئىئىن، حۇوصلە.[باشىم بىئىئىئىم گىشتىرى]. باش بىنلىك: تاجى دىئر: عۆضۇلر اىچىنده، باشىن اهمىتىنە ايشارە دير.
باشىء باشماغانىدا دىمز: باشماغان ئىيىملى، اوزۇ دىرسىز آدام، لىياناقتىسىز، دىرسىز. باشىء بىنلىك آغىزلىق اندىرىپ: اولۇمۇ گلىب.	باش بىر اولماق: آروادلا، كىشىنىن بىر ياتماسى. باش پالтар ائلەمك: بۇئىونلا باشىء يوماق، باشىء و پالتارى بىر زاماندا يوماق.
باشىء پاپاقلى: كىشى تايفاسىنَا ايشارە دير. كىشى لىرە حەدى تكلىفە چاتانلار.	باشدا بئىرك ساخلاماق: كىشى لىك لە ياشاماق. باش ساخلاماق: آبىرلا ياشاماق. اوزگە يە مؤھىتچى اولىماندا كىچىنىمك.
باشىء جىدادا گزىر: عاصى و ياغى آدامىن اولۇرۇلۇب و باشىء نىزەدە خالق آرا عىبرىت و هەدەلەمك اوچۇن دۇلاندىرىماغا ايشارە دير.	باش سوრتمك: شوخلۇق، ساتاشماق، زارافات، اىچەشمك. دولاشماق. باشىئىز بئىرك: صاحابىء اولموش پاپاق.
باشىء چامىرىلى: ياسلى، عزا صاحبىء،	بۇش قالمئىش پاپاق.

عزىزى اولمۇش آدام. باشىئنا چامئىر	
باشىئ سىنин دير: باشدان عزيز بىر شئى يوْخ، اوْدا سنه قوربان.	(چومور) ياخمىش آدام.
باشىئ كىسيلىپ خبرى يوْخ. قانىئم اىچىمە گئدىر: ناچارلىقدان ظولمه تابلاشىپ دينمەدن دايىنمەشام. دردىمدن كىمسەنин.	باشى دانقىيلدايئير: بئىنى سۆز يىعماغا و تربىيە يە حاضىئ دئىيل.
باشىء مندىلى: شا، سولطان.	باشى دوزلماق: اولدۇرمىكىن منظوردور. قدىم زامانلاردا، ساواشلاردا ظفر تاپاندان سۈنرا مۆخالىفلرى اولدۇرۇب باشىئ تۈربادا دوزا ياتىئىردىب، اوزاق اولكەلردىن حاكىمە گۈندەرەردىلر. دوز اىيلىنەمەن قاباغىن آلاردى.
باشىء مۆسلمان، دىبى كاھىر: خىئى، اوْزىدە دۆزگۈن گۈرۈنن آمما سامان آلتىدان سو يېرىدىن و آرا قارئىشىدئiran آدام. اوْزىدە دۆز، گىزلىنده بد عمل آدام	باشىء شاه باشىئا بىزەتىر: بىر نفرى بالانلاماق. اندازەدن آرتىق بىر نفرى تعرىف ائتمك. يالان تعرىف.
باشىء موشارلا كىسمەلى دير: آغىئ گۇناھلىئ، و آغىئ جزايه لايىق آدام.	باشىء فاشانماق: داوايا دولانماق. داوادان اوْترۇ سىنەشمك.
باشىئى سىئىنەرىپ اتەييمە قۇز دوّلدۇرۇر: بىر ياندان وورور، بىر ياندان دا تومارلايئىر.	باشىء قولاغىء بىر قارا پولا دىمز: لىياقتسىز آدام.
باشىئى فاشىئىماغا ماجالىئم يۇنخدۇر: اىشىن چوخلۇغۇ. وظيفەنин آغىئىلېقى، باشىئ شولوقلۇغونا ايشارە دير.	باشىء قۇوقالىء: باشىء حادىشلى آدام. فېرىتاتىئنالارا دۆشۈب چىخان آدام.
باشىئنا قىزىئىل آل دوّلاندىر: امن امانلىق اوْلان يېرى.	باشىء كىسيكلىك: يىنەسизلىك صاحاب سىئىلېق.
باشىئ يىچاغا گلىسىن: حئىوانلارا قارغىش. ال باشدا چىئىماق: دخلى خرجى اوْدەمكىن منظوردور. قازانچ يالنىز خرج قىدەرى اولماق.	باشىء گودازا وئرمك: دىلى اوستە اولوّمە گىتىمك، باشىء موفتەسینه اوْتۇزماق.
باشىئ قار آلتىنا سۆخماق: قىفت، ناشىئىقلا گىزلىمك، خبرسىزلىك.	باشىء گۈزىدەسینە ياراشمىئر: لىياقتسىز آدام، دەيرسىز آدام.
باشىئى اوْزادا اىسلات، بورادا قىئىخ: چۈخ تىلەسىكىدە اوْزاق اولكەلردىن بىر	باشىء دا سىنин دير: مالدىان - واردان

		عالوه باشىما دا صاحاب سىسىن.
تۆكۈلمۈش. دانا باش: ساده، قانماز آدام. دانقىئر باش: كېچل، باشىنئين تۆكۈ ^{تۆكۈلمۈش.} ساغ باشا ساققىئىز ياخمازلار: يعنى آسان ايىشى چتىن ائلهمزرل. سىنин ده باشىنا گلىسىن: پىس گۈنۈ يَا دا كىء خۇش گۈنۈ بىر آيتى كىمىسىه يە آرزىلاماق. عقله گلمەين، باشىنا گلمەسىن: آرزىء- دوعادىئر. بىر نفرە خۇش گۈن آرزىلاماق. كېچل باشا حنا ياراشماز: كېچل باشا حنا نە گردىر. كېچل باشا حنا ياخمازلار. مندە باشىئىمى باشلارا قاتمئشام: اوزۇمە جۈرأت وئرىپ بؤيۈك اىشە ال وورموشام. بؤيۈك آداملارا اوزۇمۇ اوخشاشدیرام. ياللىي يا گىرەنин، باشىء دا اوپىتار گوتۇ دە: يعنى ياللى ئىتىمك اويناماغا باغلئى دېر. ياللىئى مان بىلەن ياللى ئىتىمك بىلەز. يئكە باش: بؤيۈك، سىياستلىء آدام. سىياست اھلى.	نفرى چاغىئرماقدا و ايشين موھوم اولماغان ئىنگىزلىكىدە ايشلەنir. باشىن يىزە سۈخوم: بؤيۈكلەر، كىچىكلىرى دانلاياندا دىلە گتىرەرلر. باشىنىء بىچاغا ساتاشماق: شر خطا آدامىن دئولتلى، يَا دا كىء آبىئلىء آداما دولاشىپ يىول كىمىسىه يە بەhana آختارتىب، داوا سالماسى. باش يۈلمايا چىئىخماق: ساچ يۈلما، ايىكى قادىئىن داوادا بىر- بىرىنىن ساچلارىن چىنگەلەتىپ يۈلماسى. باش يۈمامق: حامام ائلهمك. قۆسل ائتمك. بو باش بو مئيدان: باشىئىمى كىمىسىه يە، سنه اىختىيار وئرىرم. پامبوقلا باش كىسىر: سىياستلى و سىسىز ايىشلىرى اىرلى آپاران، خىيانىتى خىدامت گۈرۈن و آدىء آرادا اولمايان آدام. تۆك باش: باشىء آچىق، اورتۆك سۆز حىجانب سىئىز قادىئن، لېچك سىز، يایلىق سىئىز قادىئن. «تۆلکۆ وار باش آپارىئ قوردون آدىء بىدنامدىئر»: سامان آلتىدان سو يىشىدەنلر و ظاھيرى خوش، اىچرىسى و عملى پىس آداملار كى ظاھيرىدە مظلوم لاكىن خفادا ظالىيم و زىيانكاردىلار. چال باش: آھىل يانا آدام. ساچلارئ	

	<p>يارى ئىغ، يارى قارا اولان آدام. يارى قوجا.</p> <p>داز باش: كىچل، باشىنئين توڭو</p>
--	---

آقاalar سۈزۈ

تۈپلايان: ثرييا بخشى

<p>-داواچىءى اللشدى، آراچىءى قانا بلشدى.</p> <p>- داوانىءى شمشىر ائلر، سۈزۈدانىءى پول.</p> <p>- داغ اوچوب كىسىھەكىندىن بىللە دىر.</p> <p>- داغداكىءى گلىر، باغداكىن قۇۋۇر.</p> <p>- داغ قوشۇ داغدا اوْلار، باغ قوشۇ باغدا.</p> <p>- دالىئىدا ناماز قىيىلمالىيەدئ.</p> <p>- دام دىركسىز، تؤولە كۆركىسىز اوْلماز.</p> <p>- دانا چئىخمامىش، بىزۇۋە چئىخماز.</p> <p>- دان اوْلدوزۇ تك گۆزە گۆرۈنۈر.</p> <p>- دان اوْلدوزۇن دىرى توتوب.</p> <p>- دانىشاندا دىيل وئرمىر، يېئرى يېئى يۈول.</p> <p>- داوارا قورد گلنده، وائى بىردىنەنىن حالئىنا.</p> <p>- دايىرسىءى يېئىتىقىدىءى.</p> <p>- دئدىيگىن اينانىئىم، يَا يېئىدېيگىن.</p> <p>- دئمك اوْلمۇر، يېئىن اىرىيدى دۆز اوْتۇر.</p>	<p>زنجان:</p> <p>- دادئىنجالىيەقىدىءى، نه دۇيىنجالىيەق.</p> <p>- دارتىيەلمامىش يارماسىءى وار.</p> <p>- دارغا عميم اوْلسايىدئ، هېچ نه قىيم اوْلمازدىءى.</p> <p>- داش آتىب، باشىن توتوب.</p> <p>- داشا دئدىيلر، نىدن داش اوْلدۇن؟ دئدى داش گۈرددۈم، داش اوْلدۇم.</p> <p>- داش داشا سۆرتۈلر، دىيواار اوْلار.</p> <p>- داش داش اوْستە دايىانمئير.</p> <p>- داش داشىءى كسىر.</p> <p>- داش وار قىيزىلدان قىيىمتلى، قىيز وار اوْغولдан قىئىرتلى.</p> <p>- داشىءى داشا چالارسان، خىئىر داسىءى تۈكۈلر.</p>
---	---

<p>- دئمكىن دىلىمىن چۆيىز چىخدىء.</p> <p>- دئىهەسەن ساققىئىز كنهدى.</p>	<p>- داشىئىم باشىئنا آغىردىء.</p> <p>- داوا ائلەيەن، داوا ائلەيەنە دئمىز قۇربانىئن اوْلوم.</p>
<p>دئىهەجە ئىدىم.</p> <p>- دوْست دوْستون اىشىن گؤرر، ياد اولۇسۇنۇن گۇرۇن.</p> <p>- دوْستون اىلە دوْستلوق ائلە، آلىش - وئرىش ائلەمە.</p> <p>- دوْشманا گلىن اولاسان.</p> <p>- دوْشمان تۇنخماغانىدئير.</p> <p>- دوْشۇن اۆچۈن، آشاغىء يۇخارى ئۇخدو.</p> <p>- دوغ اىلن دوشابا، فرق وئرمىر.</p> <p>- دوْلچاسىء ياخىئىندىء.</p> <p>- دومان آلچاقدان قالخار، اوْجانىء اىستىر.</p> <p>- دوْنەنى دئمە، بوجۇنۇ دىء، لېپەنى دئمە، دوْجۇنۇ دىء.</p> <p>- دوْنیانىئىن قمى اوْمود اىلن يئىيلر.</p> <p>- دوْنیانىئىن گله جەبىى، كىچەجە يىيندىن چۇخدو.</p> <p>- دوْنیانىئىن مالىء دوْنىيادا قالار.</p> <p>- دؤولت گلدى هايھوي، دؤولت گىتىدى يات اوى.</p> <p>- دؤولتلىنىن ائوبىنده ھمىشە توْئى تىرىنگە</p>	<p>- دئىهەسەن كىرمان قالىء سىيدىء.</p> <p>- دئىهەسەن، يۈيۈلمامىش قاشىئىقدىء.</p> <p>- دروْيشىن اوْلدوغوندان وائىندان.</p> <p>- دريادا بالىق ساتىئىلماز.</p> <p>- درىلى توكانا (باڭلى ئ توکانا)</p> <p>سرقىئىفەل وئرمىزلىر.</p> <p>- دلى چۈركىچى دن چۈرك قاپاندا، باققال باشىئنا وورار.</p> <p>- دلى، دلى يە قوشۇلاندا، آغاچ گۈئىدىن ياغار.</p> <p>- دلى نىن قەمین عاگىئىلى ئىئىھەر.</p> <p>- دمیرى، دمیرى كىسر.</p> <p>- دمیرى دمیر كۆرەدن چىخاردار.</p> <p>- دنچى دەئىرمان چىنىء آلدادا بىلمىز.</p> <p>- دنى ئىلدىن، سوپىو گۈلدەن.</p> <p>- دوْداق بۆزمىك اىلن آغىز كىچىلمىز.</p> <p>- دۆز آغاچىء اوْدا قۇيمازلار.</p> <p>- دۆز تانىئىنمايىنجا، اىرى تانىئىنماز.</p> <p>- دوزسوز حالۇما كىمىي ازىلىر.</p> <p>- دوزنىيم ات، قىئىخ اىكى مىللەت، نورعلى بالام سىنە گل (دوْزنىيم: چۈخ</p>

<p>اولار.</p> <p>- دؤولتلىنىن بارماگى قاناسا، يۇسقول پالتارىن جىئار.</p> <p>- دين، وابالئيم سىنين بۇينونا.</p> <p>- دينى دۆنیاپا ساتما.</p> <p>- ديوارىن گئن قۇى.</p> <p>- ديوارى نم يېخار، آدامى قم.</p> <p>- دىيرمان اىكى داشلى، محبىت اىكى باشلى.</p> <p>- دىيرمان بۇغازى بۇش قالاندا، داش داشلى سوრتر.</p> <p>- دىيرمانئىن پرى، اىكى آروادىن ارى.</p>	<p>آز چىكى واحدى).</p> <p>- دوز يۈل گىئدن يۈرۈلماز.</p> <p>- دوست دئىيەر دئىيەر دوشمان دئىيەر</p> <p>- دوه آجىخاندا، بۇينو اوزانار.</p> <p>- دوه بئىيۆك، يۆكۆ ده بئىيۆك.</p> <p>- دوهنى دنگى ايلن يېئير.</p> <p>- دوهنىن ديزين باغلا، سۇنرا آلاھا تاپشىر.</p> <p>- دوهنىن يېرىشىيگى يېيەسىنە خوش گلىر.</p> <p>- دوهىي چىمىدىك نەائلەر.</p> <p>- دئىيمەجى خانئىم يېئير، يوموروغو يېئتىم.</p> <p>- دىيىنە سوجالادى.</p> <p>- دىيرىنى اولدۇرمك اولار، اولىنى دىيرىلتىمك اولماز.</p> <p>- دىرىنىن دىرى دردى وار، اولىقىن، اولىق.</p> <p>- دىل دوستوييان، تىكە دوستو، سىسىز دوشماندى.</p> <p>- دىلدىن گلن، الدن گلسە، يۇسقول دا دوولتلى اولار.</p> <p>- دىلنچىنىن اوزۇ قارادى، توپباسى دوڭۇ.</p>
---	---

	- دىلينين اوسته ديل بيتىب. - دينگىلى تاباق، دينگىلى ساج، اليم خميرده قارنىم آج.
--	---

«آت» و «ايت» آتا - بابا سوزلىيندە

محمد قاضى

اينسان اوتن زامانلاردا، اوز كىچىرىدىيى حياتىندا چتىنلىكىلرە قلبە ائتمك اوچۇن، سايير جانلىي لارдан دا ياردىم آئىب، اوñلار ئ اوز حياتىندا داخل ئىتمىش دير. بو ذكالىء مۇوجىود داغدا داشدا، سفرده، اكىن اوستۇندا، ساواش مئيدانلارىندا و ياشائىشىئن تمام ساحەلریندە بو حئىوانلارдан باشاردىغۇ قىدەر ايستيفادە ئىتمىشدىر. دوه، ايت، اينك، قوبۇن و... او جانلىي لارдан حساب اولور. آمما بونلارين ايچىنده ايكى حئىوان بىرى و فالىء حئىوان تانىئىب و بىرى نجابت دە مشھور اولوب، آتا بابا سوزلىيندە گئنىش آئىب و آد قازائىلار:

- آتا مىنن پىتىادنى گۈرنىدە گۆلر!	- آيت جانئ وار!
- آيت قورساغى ئاغ گوئتۈرمزا!	- آيت هۆرەر كروان كىچر!
- آيت هۆرەر كروان كىچر!	- آيتلر اوْتۇرۇپ چۆچۈكلىر(كۆچۈكلىر) هۆرۈر!
- آيتلر اوْتۇرۇپ چۆچۈكلىر(كۆچۈكلىر) هۆرۈر!	- آيتە اوخشامىش!
- آيتە اوخشامىش!	- آيتى، اوّلدورەنە سۈرۈتىلەدرل!
- آيتى، اوّلدورەنە سۈرۈتىلەدرل!	- آيتى اىتە بوغدورارلار!
- آيتى اىتە بوغдорارلار!	- آيتى، وئىرسان دا(وورسان دا) قالاخىدان چېخماز!
- آيتى، وئىرسان دا(وورسان دا) قالاخىدان چېخماز!	- آيت ياتار تايىا گۈلگەسىنده دئىيرىھ (بس) كى اوز كۈلگەسى دىر!
- آيت ياتار تايىا گۈلگەسىنده دئىيرىھ (بس) كى اوز كۈلگەسى دىر!	- آيت يىيەسىن (صاحبىن) تائىمىر!
- آيت يىيەسىن (صاحبىن) تائىمىر!	- بى وئرەن آتىئىن دىشىن سائىمازلا!
- بى وئرەن آتىئىن دىشىن سائىمازلا!	- آيت اوْتارىر!
	- آيت اوْزۇۋ وار، باخ!

- يېزگۇرەك آت اوْزۇنە قامچىء و ئىردىئ ماز!
 (ووردورماز).

- دۇن كىمىن دىر؟ گىيەنىن؛ آت كىمىن دىر؟
 مىنهنىن!

- كۈر آتىء مىنىب كۈندەلن چاپما!
 - كۈر آتىئ كۈر دا نالبىنى اوّلار!
 - كىم بىلىر آت اوستۇندا گلهنىن قاشىء
 اىرى دىر!
 - مئىدانى بوش گۈرۈب آت دۇلاندىرما!

آقىلار سۈزۈ

توبلايىان: رامىن جهانگىر زادە بىگدىلو - موغان

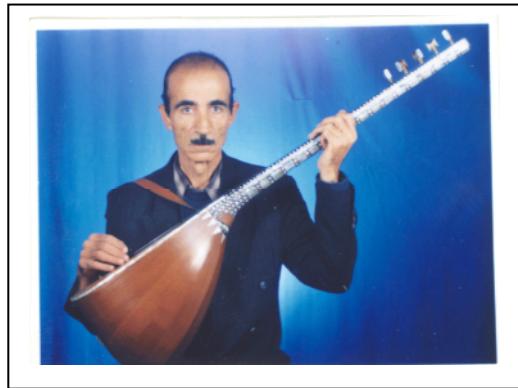
- آخارسو مىندار(موردار) اولماز.
 - آدام اۋزو يېنگىوْل اوْلماسا، ائل جمع لشىپ اوْنو يېنگىوْل ائلهمىز.
 - آرتىق تاماھلىق باش يارار.
 - آرواد سۈزۈنە باخان يېرە قالار.
 - آرواد يېخان ئۇدۇن، آللاهىئىن دا خبرى اوْلماز.
 - آزدان يېسى، چۇخدان يىءى، دەدەن - بابان يېئىدىن يىءى.
 - آغىزىءى هاوادا، دۆنیادان خبىرى يۇخ.
 - آللادىكىچە بىنە گۆمانا دۆشۈر.
 - آيدا اىلدە بىر بايرام، او دا قاتىئىقا آيران.
 - ارگۈزۈنەن دۆشىن، ائل گۆزۈنەن دۆشىر.
 - اره گىئىنە بؤيۈك قىز، ائودە قالاندا كىچىك قىز.
 - اللى - اللى دئمكلە، اللى اوْلماز.
 - اليمىن دوزو يۇخدۇر.
 - اليلە وئىر، آياغىنلا دائىنا دۆش.
 - اوْرەك سىئىنەرماق ھۆنر دئىيىل، اوْرەك الە گىتىرمىك ھۆنردىر.
 - اۋزو مۇرۇن اىتىمىز دە وار، كۆتۈمۆز دە.
 - اوْزۇن-دىراز بىناماز، خئىرە- شىرى ياراماز.
 - اوشاق توڭىدو بىر يېرە، گلىين يايىدىءى مىن يېرە.
 - اووللادى نە آتماق اوْلار، نە اوتماق.
-
- ايکى آياغىن بىر باشماغا سۇخور.
 - ايکى تۇيۇر بىر يېرە ئىلە، دۆگۈنۈ باتمان يارىم.
 - ايکى سى بىرە دىمەز، بىرى ھېچە دىمەز.
 - ايگىد اوْزۇنە سۈز دئىيرتىز.
 - ائششىگىم اوْلەمە آرپا بىيچىلەدك.
 - ائشىدەر اوْزۇن اشىتىمىزلىگە وۇرار.
 - ائل ايلە آللادا كىر.
 - ائل بىر اولسا، ائو ئىخار.
 - ائلە سۈز دىءى، داما سېيغىئىن.
 - ائلە يالان دئىر، يېرە - گؤويە سېيغىئىر.
 - ائو تاپدىئىم آرواد يۇخ، آت تاپدىئىم يەھرى يۇخ.
 - بازارئىن گۆزۈنۇ چىخارتىدئ.
 - بوخارئىمئىن اىرلىيىن ئىتىلەتىرسىن، توستۇنۇ دۆز چىخارما غىئىنا باخ.
 - بو قولاقدان آكىپ، او بىرى قولاقدان اشىيگە وئرىر.
 - بؤيۈك آدام فىكىر ئىلر كى، ھامىء بؤيۈك دۆر.
 - بؤيۈكدىن ايشلەمك، كىچىكدىن يېمك.
 - بى آيىرا سالام وئر كىچ.
 - بىر ال لە، ايکى قارپىز توتماق اوْلماز.
 - بىر قازاندان ايکى سۆمۈك چىخماز.
 - بىر گۇنۇن بىلېشى دە، بىلېكدى.
 - پىس آرواد كىشىنى تئز قوجالدار.
 - پىللەنى ايکى - ايکى آتىلماق اوْلماز.

- تانرى ئيا بندەلىك ائتمىر.
 - تندىر نەقدەر اىستى اوّلسا، اوّز دۇۋરۇن ياندېرار.
 - تۆلکۈيە دىدىيلر شاهىدين كىمىدىرى؟
 - دىئى قۇتۇرغوم.
 - تۇرى گۈرمەسک ده، تۇرى باجاسىئىدان باخمیشىقى.
 - جوبىدان آخان سو دالى قاينىتىماز.
 - داماد گىڭىر مىننە، تاماشا دىير گلنە.
 - دئىيەسەن ياغلىيەسىن من يېمىشىم، ياۋانى بونا قاىىب.
 - درىاتىا خىدەمت ايت، بالىق دا بىلمەسە، خالقىقى بىلر.
 - دوهىيە چىمىدىك نەائىلەر.
 - دۆنیا ئىن اوّل، آخىرى دئىيل.
 - سۆز دىدىيم اشىيدەسەن، دئمەدىم اورگەسەن.
 - سۆزۈن دۆزۈنۈ شوخلۇقا دئىەرلە.
 - سو سەھنگى، سودا سىئار.
 - شاهىن قاراچىئىنا ايشى دۆشەر.
 - عاغلى گۈزۈنەددى.
 - فامىل، اتى يىئىسى دە، سۆمۈگۈ آتماز.
 - فامىللىپىسى اوّلماز.
 - قارىئىن دۇيار، گۈز دۈيمەز.
 - قۇيۇنۇ قوردا تاپىشىرىئىر.
 - قىيز قىيزىلدىر قالدىقجا قىيەتلىشىر.
 - كار اشىيتىمز، سۆزۈ ياراشدىرار.
 - كاسىب آدام آجىنەن ياتىب، گۈن- اورتا دورار.
 - كۈپگە سىلەي يايپىشان تكى يايپىشىدى.
 - كۆتونون جىئرىيەنىدان دانا دۆشەر.
 - كۈر، كۈر تاپار؛ سو چوغۇرو.
- كىشىنин بئۈركۈ اوّلار.
 - گىچە - گۈندۈز يالان دئىيل.
 - گىئدن آبرئىنى جمع لەمك اوّلماز.
 - كىن دۆنیادا قارغۇ اوّلوب، قاىىب.
 - گىلىنин دىلى يىوخ، قاينىتىن اينصافى.
 - گىلىن، گىلىن اوّلماز؛ گىلىنин گئىتىدىگى يئر گىلىن اوّلار.
 - گۈزدىن دۆشىن، گۈيۈلدىن دۆشەر.
 - گۆن بولودون آلتىندا قالماز.
 - گۈيدىن گىئىنى، گۈئىدە وۇراللار.
 - لات لات اوّلماز، لاتئىن يېرىشى لات اوّلار.
 - نە طرفىنىن آغزى ئۆينىيار، دە دە طرفىنىن گۈزۆ.
 - هىچ گۈر اوّلەن وار، حالۋاسىئىن يېئىسىن.
 - هر كىسىن بىر قىزىئى وار، ائلە بىل بىر فرماش قىزىئىلى ئۆر.
 - هر كىم اكدىشىن يېئىشىمەميسىش يىئىسى، خارمان واتختى اونۇن - بونون آغزىنى باخار.
 - هر قارانئىغان ئىشىغى دا وار.
 - هر ياخغان قار اوّلماز.
 - هۆرن اىتە داش آتمازلار.
 - يېرىسىز گىلدى، يېرلى قاچدى.
 - ياخچىلەق ئەلەيەن ئۆھىنە اوّلماز.
 - ياخچىلەق قدرى بىلەن دئىيل.
 - ياشىماق آتىئىن دىلى، بولوت آتىئىن دىلى دىر.
 - يامان گۈنە، ياخشى دۆست.
 - يانماياسان قورباغا، سەن دە ايلان وورماغا.

- يىواش يئرى، قاتىئىغۇ داغىدارسان.

آشىق مسلم عسگرى

(«كابى ناخىلى»نى اوخويان آشىق حاققىندا قىسا معلومات)

۱۳۱۰-دا زنگانىن بادامىستان كندىنده آنادان اولوب آتاسى حاج سهراپ شهرىن آدلئ- سانلى آشىقلارىندا ايدى. آشىق مسلم عسگرى كندده مكتب درسینى بىتىريپ ۱۳۳۴-دە زنگان شهرىنە گلىپ، حۆزە درسینى اوئىرنىمە يە باشلايىر و «اوچول-ى كافى»نى بىتىرىرىر. بو زاماندا اىسلامى اينقىلايىن مۇقدىماتىئ حاچىرلاشىرۇ آشىق مسلم دە باشقما سىياسى - اينقىلابى چالىشقا نالار كىمى، شاه رئىيمى نىن جاسوسلىق تشكىلاتىئ، ساواك طرفىنдин محدود دىيتلە معروض قالىر و نىچە دە سورگۇن اوللاندا سۇنرا لار زنگاتىن توفيق و شريعىتى مدرسه لرىنده درسینە داۋام وئرىر و ادبىيات رىشتەسىنده دىپلوم آلماغا مۇھىق اوچور... او زامان دىپلوم مدرکى ايلە هر ھانسىدە ئۆلتۈ ايدارە دە دۆزگۇن ايشە مشغۇل او لماق مۇمكۇن ايدى، آنجاق آشىق مسلم اينقىلابى فعالىيەت لردى ايشتىراك ائتدىنەي اوچۇن هر نئۇ ايدارە ايشىنдин محروم ائدىلىر.

او آشىقلىق صنعتىنە رسمي اوچوراق ۱۳۴۷-دە باشلايىر. او بو صنعتىن اساس تعليماتىئى ئاتاسى ئاشىق سهراپدان اوئىرنىر دئمك بوتۇن داستانلار و ھاوا لار آتاسىنئين يادىگارى دئىر.

او بۇ تارىخىدىن رسمى آشىقىڭىغا باشلاسادا، اوندان اونجە موسىقى يە ماراق گۈستەمىشىدى.
آشىق مسلم-ۋۇن ايلك تۈزى چالماسى تارىمئىن «ھيندى كىنى» نىدە اولور. بوندان سۇنرا زنگانىن چۈخلو تۈيلارىنىدا و خۆصوصىن تارىم ماحالىنىئىن تۈيلارىنىدا فعالجاسىنا ايشتىراك ئەدىر.

آشىق مسلم-ۋۇن يۆكسك درجه ده ايفاچىئىغى ئىلە ايلك آشىقىڭىنىدا بىللى ايدى. او ايفاچىئىق صنعتىنى حۆزەسى و رسمى تحصىلاتتىن محصول لارى ايلە داها گۆجلەدىرىر و اۆز دؤورەسىنده، و دئمك اولار ايندى ده زنگانىن قاباقجىل آشىقلارنىدا اولور. ئىلە بونا گۈره ده زنگاندان اشىكىدە، آذربايجان شرقى، آذربايجان غربى، گىلان، خلخال، تهران و قىمدا دا تۈيلا دعوت اولور.

چۈخلو ناغىئىلار اوخويوب و ناوارلاردا حىفظ اولۇنور. او جۆملەدن شىرىن بىرچىك، طاھير مىرзە و زؤھەرە، كلبى، شاه ايسماعېل، كۇراوغلو، خستە قاسىئىم، والىھ و زرنىڭكار، گرگەلى محمد داستانلارىنى ذىكىر ئىلەمك اولار. بو ناغىئىل لاردا ۱۳۵۵-دە ناوارا ضبط اولۇنوب. و ايندى ده يۆكسك كىيىيتىدە فايدالانمايدىئىلار. بو ناغىئىل لارдан باشقىقا، ئىچە ناغىئىل دا ھە دفترلرde قالىر و رسمى حالتىدە اوخونمايىب.

آشىق مسلم چۈخلو جشنوارەلرde ايشتىراك ئەدىب و جايىزەلر قازانىئىب. او جۆملەدن «جرگە عشاق» تەراندا، چابهاردا كىش جشنوارەسىنده، ھمايش موسىقى آذربايجان و... آشىق مسلم ائيرىندىيەن داستانلارдан ساواى شئعر دئمك اىستىئىددىئىنە مالىك دىر. او نون شئعرلىرىنده وطنە، ئىلە، حىاتا و طبىيەتە ائحتىرام و شرف حىسىس دويمىلور.

«كلىينين ناغىئلى»

اوخويان: مسلم عسگرى

يازان: محمد رزاقى

ناوازا وئرن: اسلام مرادلو

ناغىئلين يئرى: زنگان ، تارئيم

كىچن زامانلاردا ماحال-ى تارىمدا شاعير بىلە نىظامە چىكىيدىرلىكى خاجە زئىنال و خاجە عئىنال آدلارىندا اىككى قارداش وارىد ايدى. زئىنائىن آروادىنئين آدى فخرى، كلبى و عبدىل آدىندا اىككى اوغلو، و سلىپى آدىندا بىر قىزىئ وار ايدى. خاجە عئىنائىن دا بىر قىزىئ اينسان آدىندا وار ايدى. اينسان خائىم، كلبى نىن آداختانمىشىدئ. بونلار اىستەدىلر توپى ايشلىرىنى باشلايالار. هر زامان مکروه فووضۇل آدام وار. توپىون و سايىلىن آلماغا كلبى نىن ددهسى و عمىسى شهرە گئتىدىلر.

كلبى شىكاربانىدىء، همىشە شىكارا گئىدردى. بىر نفر رقىب نام اىستەتىرىدى اينسان خائىمىء كلبى نىن الىىندن آلسىئن. بو رقىب خالقى اوئيرەتدى. قىشىئ سخت چاغىنندا جاوانلارئ اوئيرەتدى كى كلبى شىكارباندىء اىر اىستىيە بىز اوندان راضىء اولاق گرەك كلبى بىزىم اوچۇن شىكار اتى ووروب گىتىرسىن. جماعت بونون فعلىينه ايناندىلار. كلبىيە گىلىپ دئىدىلر:

آتان گىل گئىدېپ توپى بساطى آلالار. بىز توپىا سىندن شىكار اتى اىستەتىرىك. كلبى لاعلاج قبول ائىلەيىب. كلىينين آتاسىء آدام يۈللادىلار، بىز گلىرىك. كلبى سحر دوروب شىكارا گئدە. گىلىپ دامئىن اوستونە اويان بويانا گزىب. اينسان بىلدىپ چىخىپ ايشىگە كلىينى گۈرددو. دئىدى: بىس سىن بورادا نئيلىرسىن؟ جاواب وئردى جاوانلار مندن شىكار اتى

ايسته يىپلر. ايستيرەم گۈرۈم سەن ايجازه وئىرىسىن يَا يىوخ. اينسان دئدى سەن اوñلارئىن مكرينە اويمى. اوñلار سەنە دوشمنچىلىك ائلىرلر. كلبى دئدى: مجبورام يۇخسا گلىب توپدا شولو خلوق سالارلار. بىر ريواتىدە اينسان خائىم يۇخودا ايدى كلبى ايستير اوñو آيىتىئىن:

باشئينا دۇندۇيۆم قوربان اولىدوغوم اويان اويان يار قورباتىن من اوللام.
آلا گۈزلىرىنە حېزان اولىدوغوم اويان اويان يار قورباتىن من اوللام.
آخشام اولور مندە گللىم بو داما من يالواررام قدىم مۇللا خوداما
قادىر آللە پرگارىمى بو داما اويان اويان يار قورباتىن من اوللام.

آخشام اولور مندە گللىم باجايىا من يالواررام قدىم مۇللا قۇجايانا
دان اولدوزو خىتىلى قالخىب اوجايان اويان اويان يار قورباتىن من اوللام.
اينسائىن ننهسى بىلېب دىنمەدى.

دوشمن گلىب دوشمنلىشىن ائىلەدى عېت يئرە يامان سۆزلىرى سۆزلىدى
سەنى مندن، منى سىندىن ائىلەدى اويان اويان يار قورباتىن من اوللام.
قىز يۇخودان اويانىب اشىيە چىخدى. گۈرۈشىدلەر. اينسان دئدى سەن گل شىكارا
گىشىمە. آمما كلبى قبول ائىلەمەتىب شىكارا گىشىمە. تۇنگىن گۈتۈرۈب چىخدى داغا بىر
باخاجاق وار ايدى او ردان باخىب بىر شئى نظرىنە گلمەدى. قارئىن اوشتۇندىن كېچىردى
شفە سئىئىب كلبى دوشدو بىر آيىتىن ماغاراسىئا. آيى كلبىنى گۈرجىك اىككى بالاسىن
ماغارائىن بىر طرفىنە ساخلاشىب، گىلدى ايستەدى كلبىنىن بىلەن سئىنەرىسىن. كلبى بىلەرىدى
آيى دىل بىلەر و سۆز آنلار، اوز- اوزۇنە دئدى يالوار- ياخار ائلەتىم بلکە اليىدىن قورتارىم.
كلبى آئىب گۈرەك آيىشا نە دئىير:

باشئينا دۇندۇيۆم حېيان آيىلار منە دئىيمە يارادانىئىن ئىشقىنە
آنام باجىئىم نىيم يۈلۈم و گۈزلىرى منە دئىيمە بىر آللەھىئىن ئىشقىنە
حېيان درك ائلەدى كى كلبى يالوار- ياخار ائلەتىم.

سەن حېيانان گوج- قۇوتىن بىلدەدى من اينسان محبىتىم دىلەدەدى
آنام آغلار، باجىئىم گۈزۈ يۈلدەدى منە دئىيمە بىر آللەھىئىن ئىشقىنە

بىر يېئل اسىدى منى گىتدى بوغاناق يېغىلدئ باشىمداڭ داغىلەدئ قۇناق اوچ آى قىشىءى من دە سەنە سەيخىنەق منه دئىمە بىر آلاھەئىن ئىشقىنە

باش قۇيىارام آستاناۋىن داشىئىنا رەھمىن گلسىن گۈزدن آخان ياشىما كلبى قوربان بىر جوٽ بالان باشىئىنا منه دئىمە شاهى مىرداڭ ئىشقىنە حئىوان ايشارە ئىلهدى گىت بىر كاردا اىستيراحەت ئىلە. حئىوانلار گۈئىرنى لرى تائىيارلار؛ آىئى بىر كۆك گىتىرىپ كلبىنин بورنونا دوتوب كلبى هوشداڭ گىتدى.

كلبى نىن دەھسى و عمىسى گلېپ سۈرۈشىدۇلار كلبى هاردادىر! دەدىلىر شىكارا گىتدىپ. خاجە زىيىنال دئىدى: نىيە منىم اوغلووم شىكارا گىتدىپ؟ خاجە زىيىنال داغا گلېپ، اوغلوونو داغدان اىستىر.

بورايىھە گلەمىيىشم خېر آلايىئىم نىشاف داغىءى بالامى ئىتىلەدىن؟ كلبى گىزنى يېئە قوربان اولايىئىم نىشاف داغىءى سن بالامى ئىتىلەدىن؟

قىم ياغىئىشىن اوستۇمۇزه ياغىدەئىردىن داغىتىمئىشدىن، دوشىمنلىرىم يېغىدەئىردىن گىتىرىپن قاراول دا اولىدۇردىن نىشاف داغىءى سن بالامى ئىتىلەدىن؟

اليمىدىن اوزۇلداو اوغلوومونلى يېئىش دادىمە سن يَا شاهى ولى گۈزۆ ياشلى قۇيىما خواجە زىيىنال ئىشاف داغىءى سن بالامى ئىتىلەدىن؟ داغدا كۆلک اسىرىدى. كندىن اھلى بىلىپ، گلېپ خاجەنى قىئىتىرىلىر. آنا دوروب دوهسى اولمۇش عرب كىمى نالە ئىلىيە- ئىلىيە داغا يۈلا دوشۇر. داغدان بالاسىئىنى اىستىر. گۈرەك نە دئىير:

سەنە دئىيىم نىشاف داغىءى هېئچ اولسۇن گۆللرىن سىنىن ياساغى گلېپ اوستۇن آلسىئىن قىرئيلسىئىن ئىللەرىن سىنىن

باشىندا بولۇود اوئىناسىئىن دىيىنلىدۇن چىشمەن قوروسوون

يئىرى يېرىندن اويناسىئىن كۈلگەلى داشلارىن سىنىن

قديم اينسنانلارىن اوچرىيى تمىز اوچاردى. ائله بو حئين ده داغىن داشلار ئىئرىندن

اويناسىئىب تۈكۈلۈر. فخرى خاتىم آئىر سۆزۈنۈن ختمىنى دئسىن:

فخرى خاتىم بوردان كىچىر ائىلىيىب سولارىن اىچىر

آلاھىدان يىر اوت دو دوشىر قوروئىار گۆللەرن سىنىن

كىند اهلى بىلىپ گلىيرلر فخرى خاتىمى دا كىنده آپارىئىلار. بوياندان سلبى، كلبى نىن

باچىسى بىر نۇۋۇ اوغورلايىب داغا گلىير. قارداشىندان اوئرتو گۆرەك سلبى داغا نە دئىير:

گىلدىم سىندن خېر آلام ھانئ كلبىيم نىشاف داغىئ

اونون قاداسىئىن من آلئيم ھانئ كلبىيم نىشاف داغىئ

نئىنەدىن كلبى قارداشىئيم یاندئىردىن باغرىئىمئىن باشىئىن

عوممانا دئندۇ گۆز ياشىئيم ھانئ كلبىيم نىشاف داغىئ

سلبىشىم بىلەمم اوئزۈمۈر كىمە سۆئىلەتىيم سۆزۈمۈر

آغىلار قۇيدۇن بو گۆزۈمۈر ھانئ كلبىيم نىشاف داغىئ

كىند اهلى گلىپ سلبىنى ده آپارىئىلار كىنده. دئىيرلر حتمى قضا- قىدر بئلە ايمىش.

نئچە گۇن بو قضايادان سۇنرا چوغۇل معروف خاجە ئىئىنائىن قىزىئىنا ائلچى

گلىيرلر.

قىزازىرنى اىچىرلر توپىون وققى يېتىشىر. اىستەتىرلر توپىو باشلايالار، گلىيرلر

ايىسان خاتىمىئىن نەسىنин ياتىنا توپىون ايجازەسىنى اىستەتىرلر. قىزىئىن نەسى دئىير من

قىز عۆضىنىدۇن وېكالت وئەرىپىلەرم. سىز ايىسائىن اوئزۈندەن ايجازە آئىن. چوغۇل معروفون

آداملارى ئىئىن ئىئىنا گلىپ دئىيرلر: ايىسان خاتىم قضا و قىدر بئلە ايمىش كلبى گىندە داغا

اولە. دۆنیادا اوغانلىك تك كلبى دئىيل، سە زىدگانلىق لازىمدەر. بو اوغانلىك دا معروف و

وڭارلى ئىر آدامدى. سلىخ خائىم دىدى: مىnim ائرەيىمدەن خېر آكىن. گۈيۈل سئۇن گۈئىچىك اوڭلار. قولاق وئرىن گۈرۈن نە دېيىرم:

آى خائىملار من اونۇچقۇن آغا لارام
باتىارام قارايىسا عازىسا خالارام
ظائىم فلك ائتدى منه ظۇلۇم وائى
شىئىدا بولبۇل اوچدو قۇندۇ گولۇم وائى

مرد اىگىدىن سىررىن ساقىيە گۈرددۇم
ياتمىئىشىدئىم يوخودا واقىعە گۈرددۇم
كلبىنى مىنميشدى ناقە يە گۈرددۇم
توستۇ بوللۇد اوڭلۇ دؤورۈن دوتىدو وائى

ايىسان دېيىر نىئىلەمېشىم نىئىلەرم
باش گۈتۈرۈپ مندە داغا گىدەرم
خنجىر آئىب قارا باغرئىم پېئىرم
گىدىم دېيىم نىشاف داغى سەنە وائى
ايىسان خائىم باش آئىب داغا طرف گىلدى. داغا بىر نىچە كلمە سۆز اوخويور . بىز
دېيىك سىز اشىيدىن.

يانە - يانە بورا گىلدىم
نىئىنەدىن سەن بولبۇلۇمۇ
دييىنەدىن چىشمەن قوروسۇن
باشئىنەن بوللۇدۇد اوپىناسئىن
ايىسانام اوچىدۇم گۆلۆمەندەن
چوغۇل معروفون ئىنەن
دېيىم دردىيم سەنە داغلار
سۇلۇدوردون گۆلۈشنىم داغلار
منىم تىك بۇيىنون قوروسۇن
گۈن دوشىمەسىن سەنە داغلار
آىرىئى دوشىدۇم بولبۇلۇمەندەن
پناه گىتدىم سەنە داغلار

آىئى كلىينىن بورنونا بىر كۈك توپ، كلىي هوشدان گىتمىشدى. باھارئىن گىلدىنى
زامان هوشا گلىيپ، آىئى ئىن ماغاراسىئىندا باشئىنا گلن ايشلەرە فيكىرلىشىر.

نه قاپىئىسى نە باجاسى ئە درى
يۇلۇندا قۇيموشام بو جان سرى
يامان گۈرددۇم بو داغلارئىن قارئىنى
قالمالى ئىسان قال بورادا قال ايندى
قالمالى ئىسان قال بورادا قال ايندى
كىيمىسى بىلەز منىم آه و زارئىمى

اليمدن آلدئيلار اينسان ييارئيمى
قالمالى سان قال بورادا قال ايندى
من كلبىيەم كيمىسە بىلمىز اوْنۇمۇ
ديل بىلمىز حئيوانا ساتدىم جائىمئ
يوسيف كيمىن قوهوم - قارداش يادئىنى
قالمالى سان قال بورادا قال ايندى

ايىدى كلبى ايستير چىخا ايشىيە آبىئ قوئيمور. آلئيب گورهك آيشىتا نه دئىپر:

منه يۈول وئر سن آللاهىئىن عئشقىنە منه يۈول وئر سن آللاهىئىن عئشقىنە ئىغىلىدىء باشىمدان داغىلىدىء قوناق منه يۈول وئر محمدىن عئشقىنە اوچوم سىندىء پئىكان قالدىء يارادا منه يۈول وئر شاهى مىدان عئشقىيە	باش گۈتۈرۈب آيتاڭىۋا گلەمىش سەنی من اۋزۇمە قەنخار بىلەمىش بىر يېئل اسىدى منى گىتدى بوغاناق اوج آى سن كلىينى ساخلادىن قوناق من كلبى ايديم چىخىمئىش ايديم بورادا خودام بىلىر خىئىر ايشىم وار آرادا
---	---

حئيوان آبىئ كلبى يە يۈول وئردى ماغارادان چىخا، آنجاق بىر مىقدار دا قىئزىل
وسايىلده اوْنا وئردى.

سىزه خىر وئرىم اينسان خائىم دان، اينسان خائىم دان، كلبىنى تاپا

قىئزلار مذمۇت ائلهييرلر. اينسان دئىدى قولاق آسین منىم سۆزۈمە:

وئران داغلار قەرنىدى منىم چۈن وئران داغلار قەرنىدى منىم چۈن بايقۇلار بانلاسائىن مىسکىن ئۆتسۈن وئران داغلار قەرنىدى منىم چۈن رحم قىئىل خودايتا من بىنۋاياتە وئران داغلار قەرنىدى منىم چۈن	باشىنا دۈندۈيّم قىئىخ اينجە قىئزلار جىسىدەم اىچىننە سۆمۈگۈم سىئىزلا قىياماتە كيمىن تۆتۈنۈن تۆسستۈن ساغىندا سۆلۈندا آلچايان اۈلسۈن بىر آه چكىم داغلار گلىسىن نوايە كلبى گۈرمىك داخىئ قالدىء جزايدە
---	--

كلبى ماغارادان ائشىگە چىخدى. اوج آى دان سۇنرا پالتارلار چۆرۈمۈشىدۇ بىر يېئل
اسدى بۆتون بونون پالتارلارىنى داغىيەتىدىء آپاردى. كلبى بىر اوْوۇ ووروب درىسينى اۋزۇنە
لىياس ائلهدى. بوردا بىر يۈلچۈر گۈرۈب اوْندان اىستەدى اوْنون كاغاذىنىء آداملارىنى

يېتىرسىن، يۇلچۇ قبول ائىلەدى دئدى عئىبى يۇخ. ايندى گۈرك كىلى اوز قوهوم-
قارداشىنا نه دئىير:

منىم عرضىم نازلى يارە دئىرسىن	قاصىد گئدر اولسان بىرىم دىيارە
كلىبى قاىىب بىر آوارە دئىرسىن	قوهوم -قارداش منى خبر آلسالار
سۆز گۈوهەرىدى دئمك اولماز دىشىنە	شىيدا بولبۇل اوچار قۇنار گولشىنە
من آلمىشام نازلى يارە دئىرسىن	مین تومنە بىر گوشوارە نىم تىنە
كلىبى قوربان يارەن شىرىن دىلىنە	شىيدا بولبۇل اوچار قۇنار گولۇنە
من آلمىشام نازلى يارە دئىرسىن	مین تومنە بىر بازو بند قولونا

سۆز تمام، نامەنى يازىب قاصىدە وئردى.

كىنده توْيى باشلايىنې كلىبى ئىن قارداشلىقى اورەتى قاندى گلىر داغا فارقىش

ائلەيە:

نە اسىر يىئىلىرىن سىنىن	ۋەران قالان نىشاف داغىئ
تۈكۈلسۈن داشلارىن سىنىن	ايلىدىرىيم وورسۇن تپىندىن
ياڭىندان سۇرغۇ سۇرلۇسۇن	او زامان ايلىدىرىيم داغىن باشىندان ووروب داشلارئ تۈكۈلۈر.
ارقەلى قۇچلارىن سىنىن	مۇختىن بۇئىنۇن بورلىسۇن
اڭلار يانىندا قالماسىئىن	يىانلى ئائىندا قىيرىيەئىن
لالە ايشىق لارىن سىنىن	دۇرۇندا بايقو بانلاسەئىن
	ايلىرىبۇيۇو هەچ يانماسىئىن

كلىبى ئىن آناسى ئاراحات، لەچەيىن آئىب الينه اىستەر داغا نالە ئىلەسىن:	آلچاخلى اوچالى ئىنىشاف داغىئ
ياشىل باشلى سۇنان اوزسۇن گولۇندىن	آغزىزيم آچىئىم سەنە نالە ئىلەيىم
قاىيل اولسان ھەر نە چىخسا دىلىمدىن	تۈزۈمانلار هەچ باشىندان گىتمەسىن
آغىزىر ئىللەر آياغىندان اوتىمىسىن	

گلېپ گىدىن اىيلەمەسىن گۆلۈندىن
خنجر آئىب قارا باغرئيم دىـدەرەم
من دۇلانئىم بو داغلارى گزەرم
سۆسن، سۆنۈل تر بىۋوشەن بىتىمەسىن
فخرى دئىير نىنەمېش نىڭەرەم
آياق يىالىن بو داغلارى گزەرم

محمد گلېپ داغنى آختارىئير. كلبى ده اوو درىسى اينىنده ناراحت اوتوروپ. بو
ياندان جماعت گلېپ گلىنى يانئ ھمن اينسان خاتىمىئ توۇ مراسىمىنە آماھ ائتسىنلر. آئىر
گۈرەك ناراحتىئىغىنى ئۆز دەۋەرسىنده كى لرە نە جور بىان ائدىر:

حىرىت قالدىئىم گۈزۈم يارى گۈرەمەدى
پەروزا ائدىب بو دىيارە گلەمەدى
گۆلشنىمى پۇزۇب سايىھ سالدىئىلار
الدىن چىئىخىب اىختىيارىم، گلەمەدى
گلېپ داغا گىز يىئرین اىزلىھەرم
گۈزۈم يوادا اىتىيظارىم گلەمەدى
قادىر آللە اوزۇن اىيلە بىر دېوان
بۆلۈلۈدۈ يارىم اوچدو قفسىن
سەئىراغىيىلار منى الدن آلدەيلار
چوغول معروف منى تۇرا سالدىئىلار
من اينسانام كلبى يۈلۈن گۈزلىھەرم
شىشە چىكىپ كاباب باغرئيم دوزلارام

ادئله او گۈن كلبى نىن قارداشى شىكارا چىخىمىشىدى. باخاجاقدان باخىپ گۈرددو
داغىن كمرەسىنده بىر شىكار ياتىئىب. توْنگىنە كىكى دنه گۆللە سائىب داشىئىن
جاواھەسىنلار(كمىيەنلەن) شىكارىء ووردو. گلېپ گۈرددو ائى دادى يىداد، ئۆز قارداشى
كلبى. اىككى قارداش قول بۇيۇن اوْلوب آغاڭىشىدىلار. كلبى قارداشلىئىغا بئله دئىير:

چۈخ آغاڭىما قارداش آللە ساخلاسىن
چۈخ آغاڭىما قارداش آللە ساخلاسىن
اوستاد اوْلوب يىخدىئىن يىئرە قدىدىمى
نازىئىن چك قارداش آللە ساخلاسىن
ازل اووچولوغون منه بىلدىرىدىن
چۈخ آغاڭىما قارداش آللە ساخلاسىن
البته بئله يىمېش قضاڭىن اىشى
گۈرۈم دۇلانئىدى بئله گردىشى
زىھىت چىكىپ ووردون شىكار درىنى
اليوه آل گىنان يارىن ئىنى
توْنگىيۇسى توْفىك دارە سىلىدىرىدىن
گەدىپ دئمە كلبىنى من اوْلدۇردىم

كلبى گۈزۈنۈ يۇمۇب. محمد دئلى مندە اوزۇمۇ اولدوરەجىم. كلبى اوز توتوب

قارداشىنا دئىير:

بوّلبوّل آغلار، وفا ائتمىز گۆل منه
آغلاماسىئن قوهۇم - قارداش ائل منه

من نىئىنه دىيم بوبى وفا فلگە
گىدىپ دئمە قارداشىمىئى اولدووردۇم

محمد دئىير:

سنه دىين گۆللە منه دىئىيدى
سنه دئىين گۆللە منه دىئىيدى

آلا گۈزلىرى يۇھۇر بىلە ئەنلىك جائىم
بىلە دىيم كلبى جان سنى اولدووردۇم

كلبى:

دوستومو آغلا دىيپ دوشمن گۆلدۈردىن
يىئى دىن قالماسىئن ئىللەر شىيونە

تۇفانگى يۇھۇر تۇشكىدارە سىيلدىردىن
گىدىپ دئمە كلىنى من اولدووردۇم

محمد:

اوينادىء بولودلار توتوشىدو هاوا
سنه دىين گۆللە منه دىئىيدى

چاخماغانى من چالدىم اوڈ دوشىدو قۇوا
سنه آتمايىيردىم آتىيردىم اوۋوا

كلبى:

آنام آغلار باجىئم قالار لۇۋوما
گىردىك تختىم قىسمت اولدو چۈل منه

من كلبى ايدىم چىخمىيىشىدىم اوۋوما
يىېغىلەمىيىشىدى قوهۇم - قارداشى تۈيۈما

محمد:

تۇفانگ آتان يىلكلەرىم سىئىندىرەم
سنه دىين گۆللە منه دىئىيدى

من مەمدەم خىستە قلبىن دىنلىرىرەم
خنجرىين من اوزۇمۇ اولدووررەم

كلبى گۈزلىرىن يۇمۇب داھى سس وئرمەدى. محمد اوز نجفە طرف

دئىندرىپ شاهى مردان كۆمك اىستەسىن:

شاهى مردان فريادىما سىن يىئىيش
آغلار آغاسىء دادە سىن يىئىيش

شىئىھەلر دادىنە يىئىن يىا على
شىئىھەلر دادىنە يىئىن يىا على

دیوی گیردابدن آزاد ائیلهین	خئیرین قالاسین خراب ائیلهین
شیعه‌لر آغاسی داده سن یئتیش	خلیلی ناردن ائی نیجات وئرهن
اوزه‌تیمین سوژون سن ائیله‌مه فاش	رحیم-ی مادرده آنایه یولداش
شفا وئر کلیمه داده سن یئتیش	دوئیاده قارداشین اولدورمز قارداش
محمد اوز خنجریله اوژونو اولدوررور. کندده توی بساطی باشلاتیب فخری	

خاڭىم آياق يائىن باش آچىق داغا ناله ئىلىيە- ئىلىيە بالاسئن اىستە:

قادير آلاه زوْلَفُوم يۈلوب آغلارام
سینەم اوْستۇن چائىن چارپاز داغلارام
بىر آه چىكىم بۆتۇن داشئىن تۈكۈلسۈن
اوْغلوْم اولوب كۈل باشئىما تۈكۈلسۈن
من فخرى-بىم اوْزۇم كلبى آناسىءى
دەنلىقىم بىم ئانغا ئائى ئانزا ئەن

فخری سوئون قورتارئ. باجعه سی، هوخودا کلینه، اوله مومن گور موشدوئله

سۈزۈن باشلىرى:

قارداش دئییب گئجه گۈندۈز آغلارام	ائى آغالار دىنديرىمە ئىين سىز منى
قارداش دئییب گئجه گۈندۈز آغلارام	سىز آلاھ يارامىء سىزلىر بىليرسىز
دوروب دولانىارام سىزىن باشئيزا	قوربان اولۇم گۆزدن آخان ياشئيزا
قارداش دئییب گئجه گۈندۈز آغلارام	سىز آلاھ قارا سالمايىن باشئيزا
اوّره يىيمدەن گىتمىز قارداش آجيئىء	آديم سلبى منم كلبى باجى سئ
قارداش دئییب گئجه گۈندۈز آغلارام	گۆزۈزدن سىلەرم قانلى ئاشئيزى
ناله و شىيۇن دن سۇنرا حضرت-ى على گلىپ كلبى و محمدىن باشى اوسته	
اونلار ئىئنى دن دۇنيا ياتا قايتاردى. يئنى دن اونلار زىندىغانلىق لارىنئين اوستونه	
قايتىدئىب خوشىخت اولىدوار. او ميدوار ئىشىدىنلر ده خوشىخت اولىسو نالار.	

«تجنيس» عاشيق ادبىياتىندا

جواد دربندى

او كلمه‌لره کى، ظاهرى تلقۇظىدە بىر جىنس كىمى بىر- بىرىنە اوپىالار ولى معنى جەھتىنندن فرقلى اوپىالار، جىناس دېئىلىر عاشيق پۇئزىاسىندا جىناسلىق قافىيەلر و رەدیف لرلە يارانان شئعرە تجنىس دېئىلىر. شئعر صنعتىنده (آشىقلار) يا شاعيرلر بو نوۇڭ كلمەلردىن اىستىفادە ائدىب، اوستاكارلۇقلارىنى، بىلىكلىرىنى، اوز شعرينى (قوشمالارىندا) خۆصوصىن قافىيە قىسمتىنده گىتىرىلر بو عملە تجنىس دېئىلىر.

تجنيس ده اساسن ۳-۵ بند اوپلا بىلر تجنىس آشىق شئعرىنин زىروھسى حئساب اوپۇنور، کى اساس ائتعىبارىلە آشىقلارين سۆزلىرىن بؤيۈك اوستادلۇقلا ايشلەدە بىلەمك باجاريئىغۇ مئيدانا چىخىر او سۆزلىرە درىن فيكىر و درىن معنالار اىفادە اوپۇنور. اونا گۈزە، تجنىس شئعرىنى يارتماق، بؤيۈك اوستادلۇق و صنعتكارلۇق اىستىعداد، باجاريق طلب ائدىر. اونا گۈزە هر عاشيق بو يۈلە مۇوقۇق اوپلا بىلەمەمىشىدیر.

بو ساحە دە فقط يۈركىك صنعتكارلۇق و بارجايىغا، مالىك اوپلان- داهى آشىقلار و اوستادلار نۆمونەلر يارادىئىلار. بو نۆمونەلر ايندى کى آشىقلارىن- صنعتكارلارىن اوئرەكلىرىنده حك اوپۇنوب. قوربانى، خستە قاسىئم، آشىق عالى، آشىق علسىگەر، موللا جوما، حسین شمىكىرىلى و... بۇنلارا مىثال دىئر. مىثلن بىر باياتى سارىء آشىقدان:

من عاشيق بوداغىلان،
گۆل سىئىميش بوداغىلان،

من اوپسىم بوداغىلان.
سنە ياخشى دئمىزلىر

اوپل مىصرىدە داغ (DAG, تې) اىكىنچى مىصرىدە (بوداغ- بوداق، شاخى، آخىرئىنچى داغ (حسرت) معناسىنا گلىب. ياكى كريمى مراغانەسى دن نۆمونە:

چىللە گلەر داغ باشىئنا قارقالار،
 چىللە گئدر داغ باشىئندا قار، قالار،
 دمير قفس بولبۇلۇندۇ، دونىادا،
 آزاد گزىر قاناد چالار قارقالار.

كە شاعير قارقالاماق وقارقا كلمەلىرىندىن جىناس يارادىب.

تجىيس بو شكىيل لرده اوّلا يىلر: تمام جىناس، آرتىق جىناس، تركىيى جىناس، تكرارلى ئىجىناس، دوداق ديمز جىناس، آياقلۇ ئىجىيس - حرف اوسته تجىيس.

بۇنلارىن اىچىنinde دوداق ديمز تجىiss داها چتىن دىر. چۈنكى بورادا هم جىناسلار اىشىتملى، هم هم ده شئعر دوداقلۇنىمايان (دوداق دوداقا ديمز) صامىتلىرىن اىستىفادە ئەدىلەلى دىر. شەمكىرىلى آشىق حسین دن اورنك:

قىش چىللەسى، خېپىئىر الياس گىلنده،

قار سئله دۇننده، ياز آچىلاندا

ھۆلەنر گردىسى آى ئىئىلر قىئىر - قىئىر

شاقيقىللار لىيisanئ، آى ئىئىلر قىئىر - قىئىر

حرف اوستوندە تجىiss: آشىقلار بو تجىissى مۇعىن حرف اوستوندە قۇشورلار بئله

تجىiss لرده بۆتون مىصر علر ئىئىنى حرف لە باشلاتىب، ئىئىنى حرف لرلە قورتارىر.

آشاغىدا موللا جومائىن بۆتون مىصر علرى «ن» حرفى اوستوندە، قوروغان بىر

تجىiss يىندىن بىربىند مىثال وئىريلir:

نازلئ ئارئىم، هەچ دويمارام بوسەندىن،

نۇغۇل - نابات شىرىين اولماز بوسەندىن،

نوکر جۇما چۈخ چىكىنر بىر، سىندىن،

نامىدلرىن دىلىن وورسون بوز اىلان.

اوستاد عاشقىلارдан تعجىسىس نۆمۇنەسى:

• خسته قاسىئم

يائىلان منى

پايشىز دردئىم قىش مئحتىيم، ياز قىيم،
ھېچران تاپلاق ائتدى يائىلان منى،
گؤئور قلم سر خطيىمى ياز منىم،
قوئىما در گاهىئىندان يايىلان منى.

حۆسن اىچىنده يار آلماسىئن، يار آئىم،
سۇرۇشمادىئن: «دردىن نه دى مار آئىم».
گنجىن اوستن گوئۈرمىم يار آئىن،
يا عقرب دىشلەيە، يا ايان منى.

محروم اولماز شجر قوجوب نارامن،
سنسىز گىتىم بىھىشتە من نارە من،
تعجوب قالدىم قۇينونداكى، نارە من،
نېھ آتار سرخوش يائىلان من.

خسته قاسىئم گۈرددو اما نه گىلدى،
غۇاصلار دۆر اوچۇن يىمنا گىلدى،
سینەام اوخ ضربىيىندن آمانا گىلدى،
داخىء نه تاپدارسان يائىلان منى.

آى حايىف حايىف

سحر تىزدن عزم-ى گۆلشن ائىلەدىم،
قم منى چولغادى، آى حايىف حايىف،
آشىق دئىهەر: آى حايىف
كىملىر اوللۇ دەرىپ، حايىف،
باعبان اوللۇم باغ بىردىم نە فايدا،

درمهدىم گۆلۈنۆ آى حاييف حاييف.

صرافقين دستىيندە نە دانە گۈرددۇم.

مورغۇن دهائىندا نە دانە گۈرددۇم،

آشىق، نە دانە گۈرددۇم،

خالىن نە دانە گۈرددۇم،

تۈلک تىلان توش اولدو،

گۈزەرى وئىدىلر نادانا گۈرددۇم.

بىلمەدى قىيەتىن آى حاييف حاييف.

او خودوم درسىمى، چىخدىئىم ياسىينە

ايگىد اولان اىخلاص باغلاڭ ياسىينە

آشىق دئىهەر: ياسىئنا

نامىرى بۇئىنۇ يَا سىئنا،

نانجىيە سۆز دئمە،

يا اينجىيە يَا سىئنا!

قاسىئىم، اوئلر، ئىللر گىلر ياسىئنا

ائشىدىنلر دئىهەر: آى حاييف حاييف!

• نباتى

او اوز بۇ اوزە

منىم بختىم كىمى طاق و رواقتىن،

فلك، گۈرۈم دۈنسۈن او اوز بۇ اوزە!

گۈنىش چىخار مىرى سىتى مغىرىپىدىن،

اگر بىر يۈل دىسىين او اوز بۇ اوزە؟

هر گۈنىم هيجرىنندىن دۇنوب بىر آيا،

گئجه گۈندۈز ذىكىر ائلە رەم بىر آىھە،

سنى تارئ، اوزۇن گۈستر بىر، آيە
ھېچ گۈرۈم اوخشارمىء او اوز بىر اۆزه.

كۈزىب-ى طالعىن اولدو «سوپىلە»
ياخشى موقايىل ايت گۈنۈ سوپىلە،
قويمى دستەلىنىن سوپىل - سوپىلە،
بىر دئىندر «حَمَل»-ى او اوز بىر اۆزه.

آدم يېئىن سارئ دانه بىلمەنم،
گۈرمۈش خائىنىء دانا بىلمەنم،
دېلىر، سىدىن اوزگە دانه بىلمەنم،
عبىت منى آتما او اوز بىر اۆزه.

نباتى، قىلىيەم، مئى تۈك اىياغە،
پىللە تك قورولدو، دوشدوم اىياغە،
بوندان آرىتىق منى سالما اىياغە،
سايل كىمى دوروم او اوز بىر اۆزه.

• آشىق عالى

جان - جاندان آيرى

عىشقىن فراغىندان جىسمىم كۆل اولدو،
عذابى حىسىن ائتمىز جان جاندان آيرى،
شمس-ى قىيافەندىن تجرىد ائىلەمە،
ظاڭىم، ياشايارمىء، جان جاندان آيرى.

دەشت اولار بىرده آلسا يار، انار.
او ز باغچادان پىشكىش ائىلە يارا، نار
قىيامىت لر قۇپار، مەحىسىر يارانار،

هم گيريان ياشاسا جان - جاندان آيرى.

«عالى»پيران اوّلدو، شاهه نه قالدى،
بىر كفن دن قئىرى شاهه نه قالدى،
حئيف كى بىلمىزىن شاهه نه قالدى،
اوجباتىندان دوشىدە جان - جاندان آيرى.

آى آغىء بئله

بىمۇروت يار منى جاندان ائلهدى،
تو توبدور دستىندە آى آغىء بئله،
جان دېين دوسلارىم، جان قارداشلارىم،
اوّلوبىدو جائىما آياغىء بئله.

دار گۆنۆمده يېتىش دئديم، آى آغا،
موختىھ گۈيدەن بالا آياغا،
بىر ايگىدكى، ائنه باشدان آياغا،
كىسىلر دوسلارئين آياغىء بئله.

«عالى»دئىير: عۆمرۆن سىنه يېتىنده،
او خودوم درسىمى سىنه يېتىنده،
وعدهم تمام اوّلوب، سىنه يېتىنده،
بۆركىلر قىدىمە آى آغىء بئله.

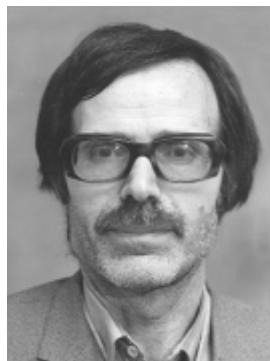
آى آتا منى

پروانه يانmasا نالەسى كىسىز،
يار فورقى اوّدا آى آتا منى،
قىزدىتىنى رۆخىتىنده تاپارام،
رۆخىتتۇر، سوار اىت، آى آتا منى.

ساخلايىار مىززان دا قالا ييار يارى،
 چۈخ سائىبىدئ قىل و قالايىار - يارى،
 يارفوورقتى اوۇدا قالايىار يارى،
 سالما نظرىنдин آى آتا منى.

ايىتىدادن پئيمان ائتدىم قال آندىء،
 ايقىبال ياتدىء قم-قم اوسته قالاندىء،
 گۆمان ائتمە «عالى» تۆرك ده قالاندىء،
 بىر آند وئر قورانا آى آتا منى.

**شىئە چىئخار تما گاۋگاندا
دۇرددۇنجۇ بولۇم**

عباس مهيدار

منى سالاندا آتىمىدان بولىشىرى - ئىشلار

يېئتىر اوْزۇن منه قوپىما جنازىمى سوپالار

حرّ مېيدانا وارىد اوْلور. اوْز دوشمنه توپور و اوچا سىن ايله رجز اوْخۇبور:

منم حرّى دىلاور سطوطىمدن شىر لرزاڭدىر

دلبران-ى عرب شمشىرى تىزىمدن هراساندىر

عربده اىسم و رسمي دار، شجاعت نامدارم من

اجل پىكى قاباغىمدا، قىلىنجىم برقى سوزاندىر

اگر بىر ياخىلى چىكسى تامان عالىمى قىرام

اوْدور باعىث موْعىنیم شاه-ى مردان شىر-ى يىزداندىر

قاچىب ائى شمر قۇرخوندان دالى صىفرىدە گىزلىنمه

قدم هر كىم بو مېيدانه قوپىما چوخ ياخشى مېيداندىر

بورادا طبل و شىپۇر چالىنار. عرايىه گلن لر هىيجانه گلىپ سىن سىسە وئىرېپ

آغلاشارلار. شمر صىفرلىن دايىسىندان قاباغا گلىپ و اىستەركى، حرّ و نصىحەت ئىلەسىن

و دئىھەر:

ائى حرّى دىلاور بو نە سوادادى دوشوبىن

بوچوڭىدە سىنىن شان و جلالىن گرک اوْلسون

حرّ شمىرىن جاواپىئىدا دئىير:

بو دەردە بىش گۈن گۈزدان اىستەميرم من

جىت دە منه روپۇضە-ى رىضوان گرک اوْلسون

شمر دئىير:

ال چىك بوسىن دن اوْزۇۋۇ سالما بلايە

سىندىن بو زامان لىشكىر فرمان گرک اوْلسون

حرّ بىر حالدا كى، شمرە آجىقلى باخىر، شمرى الله سالماق حائىندا دئىير:

گر ائتسە قبول چاكرى بو شاه-ى وحىدم

حرّ-بىن يىزىد قانىنە قلطان گرک اوْلسون

شمر نصىحەت ئىلەمك حائىندا حرّ دئىير:

يېئىغ عاغلىئى باشە اوْزۇۋۇ سالما بلايە

اولاد-ى على قانىنە قلطان گرک اوْلسون

شىرى كى، نصىحەت ائىلەمكىدىن نىيچە گۈرمۇر. سىسىن دىيشىپ و عصبانى حالتىدە طبل و شەئپور
ھنگامەسىنىن آراسىئىدا بىلە دېتىر:

منىم نصىحەتىمى ائتمەدىن سن ايندى قبول

نه گۈرسىن ايندى اوزۇندىن گۈر مندى اولمى ملول

بو زامان كى، ناھارا ياخىئىن دىئر و هاوا اىستىدىر - اگر يىاي ئولسا - كىربلا چۈلۈ او سوسوزلۇغۇ ايلىن
ھامىئىن گۈزۈنۈن قاباغىئىنا گلېپ. شىرى اوزۇن برق ووران شمشىرى و قارا چىكمەلرى ايلىن مئىدانە وارىد
اولوب، حرّون قاباغىئىدا بىلە رجز اوخويور:

واردىر اليمە حۆكمۆم رعشه ساللام جەھانە

طبال! طبل جىنگىن چال يىزىدىن عئشقىنە^۱

طبل و شىپۇرون سىسى مئىداندا قولاقلارئ كر ائىلەيەر. حرّ چىلپاق شمشىرى الدە اوزۇن دۆشىنىن قۇشۇنۇنا
وورور. شىر تكىن جىنگە گىرىشىر. چۈنخالارىن باشدان آياقدان ساڭىپ قاتىنا بىلەتىر. اىشىن آخىرئ بودور
كى، دۆشىمن قلبە ائىلەيەر. حرّ شمشىرى و نېتىھلەر آتىدىن يىرە دۆشۈر و شىرىن جانئىن جان وئرەنە
تاپشىرئير. قۇشۇن دەۋەرسىنى آڭىپ اىستەيىرلەر حرّ و تىكە - تىكە ائىلەسینلەر كى، ايمام حسین شمشىرى الدە
اونلارا حملە ائىلەيەر. قاتىل لە قاچىئىلار. ايمام الدە شمشىرى حرّون باشىئىن دىيزى اوستە آڭىپ و نۇرمە
اوخوماغا باشلايىر. بوردا ايمام حسین دفترىن قولتوغۇندان چىخاردئير و نۇوحەنى اوئنۇن اوزۇندىن
اوخويور. كى، بوردا بىر آز ناشىئىق اوزۇنۇ نىشان وئىرسى. اگر ايمام حسین شئعرلىرى ازىزىن اوكىدا
بىلسەيدى ايش اوزۇن گۈركەملى گۈرسە دردى.

ايمام حسین دستور وئىرير حرّون جنازەسىن خىشىمەلر قاباغىئىنا گىتىرسىنلەر.

بو زامان شىرىن اوزۇ چۈنخالىپ ايمامىئىن خىتىمەلرىنىن قاباغىئىنا گلېپ و اوخويور.

السلام ائى پادشاه-ى مولك و مىللەت يە حسین

ايسم-ى پاكىئن نوھ سما و عرشە زىنت يە حسین

سن ايمام-ى عصرسەن وار حقّه هيمت يە حسین

يۈخ علاجىئىم من يىزىدىن باشىنە آند اىچمىش

ائىلەرم امر-ى يىزىد-ى من اىطاعت يە حسین

^۱ - بۇ شئعرىن نىچە رىبأيتىنى كى، من گۈرمۈشم بىر حالتىدە دىر. يعنى نە وزنى دۆزدۇر و نە قافىيەسى. من امانتى دۆز ساخلاماقدان اوئرە ئىشىتىدىيىمى يازىرام.

ايمام شمرىن بىلە اولىزدۇررم - بىلدىررم ئىمكىلىين قاباغىندا، بىر حالتىدە كى، ايستەتىر اورتۇرانلار ئىمكىلىي سس ايلە مرثىيە اوخويور. جىدىنندن كۆمكلىك ايستەتىر. كربلا چۈلۈنە دۆشمنلر قاباغىندا تك قالماغان ئىگىلايە شىكلىنە دىلە گىتىرىر. خلقى آغلادىر. نە آغلاتماق كى، چۈخ قۇچالار حالدان و هوشدان گىتىرىر. اونلارا سو، شربىت و ئىرىلر. ايمام اوخويور:

دۆشۈپدو تىنگە ايشىم كربلا دە يا جىدداه

قالىب بلالى باشىئم مىن بلادە يا جىدداه

ندن هارايىئما گلمز بو كربلا چۈلۈنە

نجف چۈلۈنە ياتان شاھزادە يا جىدداه

زىنب ايمامئىن سىين اشىدىر و اوئرەتى دردە گلىر. آياق يائىن باشىئنا چالا - چالا خىئىمەدن چىئىخىر، ايمامئىن حۆضورونا گلىر آغلاڭ گوز ايلە و يارالى سىسىلە بىلە اوخويور:

زىنب ون اولسۇن حسین قارداش، على اكير گلىر

من نىجە آگاھ ائدىم شەزادە بى لشگر گلىر

ايمام اوز زىنبە سارئ تو تور و اوخويور:

آل دىزىن اوستە باشىئن ائى زىنبى خونىن جىڭر

اول ذېيحى كۆرى حق، اول سرومى بۇستانىم چاغىر

زىنب سىينە ووراراق آهنگىلە، دېرىلى سس ايلە اوخويور. مئىداندا اوت سوروب باخالانلار و آغلايانلار

سىلىرىن زىنبىن سىينە قاتىب، ھامى اوخويور:

شەزادە اكىر، شىبىھى پىيمبر

دونىانى ئىشك سر، شىيون تو توبدور

ائى سرومى خوبان، ائى جانى جانان

شاھى شەيدان، يالقىز قالىبىدئىر

بو حالدا سكىنە باشىئنا و سىينە سىينە ووران حالدا خىئىمەدن قاچاراق چىئىخىر و على اكىرە سارئ قاچىر و

آغلاڭ گۈز ايلە اوخويور:

ائى ماھى كىنان، چۈن عندىلىيان

زوڭلۇن پريشان، ائتمىش سكىنە

على اكىر، عمهسى زىنبە اوز تو تور و نالە سسى ايلە كى، اوندان قم - قۆصە ياغىر اوخويور:

عمهى بى خانمان بو چشمى گىريانىن ندىرى؟

ائى سىيە بخت-ى جهان بو ناله و زارئى ندىرى؟
خىر اولسون من سنى گوئردم عجب پژمۆرده حال

جانىمە جىسمىن كىمى بولىت زارئى ندىرى؟

زىنب اوز على اكىرە توتور و اوخويور:

فدا بولى قامتى مۇزۇنۇوا على اكىر

كى ايستەيىب سنى بابا، اوغول ندىرى مطلب؟

على اكىر تا بولى سۈزۈ ئىشىدىرى، ايمام اوونو حۆضورنا چاغئىيېب، چۈخ تىز اۇزۇن ايماما يىئىتىرىر و دئىيىر:

كى ائى شەھنەشە-ى كۈون و مکان سلام-ون عليك

قريپ و بىكىس و بى خانمان سلام-ون عليك

صحابەسى قىرئىلېب يار و يازىرى داغىلان

بو قىلى چۈلدە كۆمكسيز قالان سلام-ون عليك

من اوئلمەميش بولى قىدرە چىكمە آه و افغانى

فدا بولى قامتىيە جىسم و جان سلام-ون عليك

على اكىر بولى شەعرلىرى اوخوياندان سۈزۈ، ايمامدان ايجازە ايستەيىركى، مئيدانە گئتسىن. آمما ايمام ائىلەيە بىلەمير على اكىرە ايجازە وئىرسىن. بىر بونا گوئرە كى، اوغولودور. بىرى ده بونا گوئرە كى، گۈزل و گۈچك جاواندئىر.

توتوم كى، كىچىرمەن هەرگىز بولى سرو قامتدن

ولى كنارە قدم قويمارام عدالتىن

يعنى كى، بولىش عدالتىن دئىيل كى، سىن جاوان بولى تىزلىكىدە، بولى دوشمنىن اليىنە دوغراناسان. على اكىر كى، نتىجە آلمئىر لىلاتىن يائىنە گىدىر و اونا ايلتىماس ائدىر كى، ايمامدان ايجازە آل تا من مئيدانا گىدىم و آتامئىن دوشمنلىرىن اولدۇرۇم و دئىيىر:

مئيدانە قويمورو منى سولطان-ى كربلا

سن دوش قاباغىئما آناجان ايلتىماسە گل

شبىھ چئىخارتماغىئىن دىرىلى و ائحساسلى ئىرى بورادىئ. كىشى - آرواد آغلاشىب نالە سىسى گوئىھ قۇوزىنار.

على اكىر آناسى ئىلا خەئىمەدن چئىخىب ايمامىن حۆضورونا گلىب و دئىيىر:

فدا اولوم سنه ائى پادشاھ-ى مولك-ى عراق

منه محبىت ائىلە، ائىلەمە اوزۇنندن ايراق
 كمال-ى لوطى ايلە گۈئر سئىل-ى دىدە-ى تريمى
 ايچازە وئر گىدە مئيدانە بيرجە على اكبيرىمى
 ايمام بير حالدا كى، اورهىتى درده گلىپ، اوز على اكبره توپور و دئىپر:
 بو گۈن مورخص-ى مئيدان سان ائى على اكابر
 گر كدىر ائىلەيم ايندى سينىلە قطع-ى نظر
 بو حالدا تمام مۆخدىرات خېيمەدن ائشىيە تۈكۈلۈرلر و آغلار سس ايلە هامى اوخويور:
 نۇوبت-ى مئيدان يېتىپ اهل-ى حرم اكברه
 آخىر دىدارىمېز قالدى بىزىم محشىر
 زىنب اونلارىن اىچىنە سىسىن اوجالدىئر و توتقۇن سس ايلە اوخويور:
 نور-ى دو چشم -ى رسول، آه على اكبيرىم
 نو: گۈل -ى باغ-ى بتول، آه على اكبيرىم
 على اكابر همان آهنىگىلە جاۋاب وئرىپ:
 عمه سن اوْلما قىمین حىجلەم اوْلور خاك-ى گور
 گور و كفن چۈن اوْلوب توھى لياسىندا ضرور
 ايمام بير حالتىدە كى، آغ پارچا الى اوستە توپور اوخويور:
 زىنت وئىپ آنان ولى بو يادە دۆشىمە يېب
 باخ گۈئىيىدە بيرجە كفن خلعتىن قالىب
 ايمام آغ پارچانى على اكבר وئرىپ. على اكابر آغ پارچانى لياس آلتىئىندان اىنинە گىئىپ كى، مئيدانا
 گىتىسىن. بوحالدا سكىنە آياق يالىئن اهل-ى بئىتىن اىچىنەن چىخىئر و على اكברه طرف قاچىر و آغلار
 گۈز ايلە قوشىلى سىسىن اوجالدىئر و خالق قان آغاڭىپەر:
 داغىلىسىن فلكىن طاغى على اكابر گىئىمە كفن
 اهل-ى كوفە اوْلوب ياغى على اكابر گىئىمە كفن
 على اكابر بير حالدا كى، باجىسىنىئن نازئن چكىر و اوئنو دىلە توپور بئله اوخويور.
 ائى بولبول-ى باغ -ى عزا آغلاما باجى جان آغلاما
 ائى مورغ-ى خوش لحن و نوا آغلاما باجى جان آغلاما

سکينه آرام توتمور. على اكبير دايسىچاق قاچير و اوونون اتىيىندن توتور و يىئىندن نالھلى سىسىلە اوخويور.

آماندى گىتمەگىن يار و يازرىم قارداش
وارىمىدى بىر جە سوئۆم ماه ئى انورىم قارداش
بلا و موختىت و هيجران يئتىشىز ايتمامە
او فاطىمە باجىئوا ياز آماندى بىر نامە^۲
قالىپىدى گۈزلىرى يۈلە خودا خودا سوئىلەر
گۈرنە نامەنى چۈخ چۈخ سنى دوعا ئىليلەر

على اكبير بوندان آرتىق دايىانا بىلىمیر و باجىدان، عمەدن، آتادان و آنادان خوداحافظىلىك ائيلەيىر و
مئيدانا گىدىر. دۆشمنلىرىن برابرىنده دايائىر. اوزۇن تانىتىدئير كى، سىز كىمىن اوزۇنە شمشىر
چىكمىشىز. نتىجە گۈرمۈر. باشلايىر رجز اوخوماغا و او حالدا شمشىر لە دۆشمن لە حملە ئىليلەيىر.
توفان قۇپاردىر. دۆشمن لرىن، الين، آياغىن پايىز يارپاقلارئ كىمى يىئەر توڭور و نىچە كارلى ئارا بدニىنە
يئتىشىر. سوسوزلوق آمانئىن كىسىب يارالى ئالدا خىتمەگاها قايىدئير و اوز باجىسىئىنا توتور و يىئەر
يئىخىلان حالتە دئىير:

سلام اولا سنه يىكس باجى اوئلۈرم
يارالى ئام سوسوزام يۈخدو مندە جان اوئلۈرم
دئمە و فاسىز ايمىش قارداشىم على اكبير
گلىيىدى بىر دە گۈرە باجى سىئەن آمان اوئلۈرم
قالاندا باجىلارئ شمر اليندە سرگىردىن
على على دئىيەلر، ئىليلەرم فغان اوئلۈرم

سوئىرا على اكبير سىسىن نۇووحە آهنگىنە چئۈرىپەر و اوز اهل-ى بىشىتە توتور بىلە حزىن سىس ايلە اوخويور
هامىئ شېئە مئيدانئىنا گلن لر على اكبير ايلە سىس سىسە و ئىرىپ اوخويورلار.

خودا حافىظ ائى يىكسان-ى حسین
خودا حافىظ ائى نورسان -ى حسین
خودا حافىظ ائى اوغلو اوئلمۇش آنا

^۲ - بورادا نامە يازماڭىن يىئىرى يۈخدۈر مگر بىلە اولا بىلە كى، فاطىمە او گۈن كىبلادە دئىيىلىدى.

گۈزىستان - ئى عىشى پۇزولموش آنا

ۋئرىن سىس سىسە بىر نوا ائلهيىن

جوانى دالىمجا دوعا ائلهيىن

خودا حافىظ ئى زىنب - ئى بى پناه

خودا حافىظ ئى بىبى بى سىپاھ

على اكىر بو شئعرلىرى اوخوياندان سۇنرا اوزۇنە تakan وئرىب آياغا دوروب آتئين مىنib يىئنە دە مئىدانا
گلىرى. اوز اوزلارا توتوب دئىير:

سىزدە اڭر يېيد - ئى بد اختر نشانى وار

گۈندن ايشىقدى مندە پىيمبر نىشانى وار

من نايىب - ئى حسين و حسین نايىب - ئى على

مندە حسين و حيدر و صفرد نشانى وار

باك ائتمەيىن گلىن منى باشدان قىلېجلايىن

تا فاش اوْلا كى، مندە دە حيدر نىشانى وار

شمر آياق قاباغا قۇيىوب. اوئونون فرمانىلە طبل و شىپور چائىئىب. آياقلارىن يىئرە دؤيىھ دؤيىھ عصبانى
حالدا، او جۆركى، على اكىرین قد و قامىنندن خۇشۇ گلىب اوخويور:

خودايى نه سرو - ئى صنوبردى بو

نه شىشىماد بالا، نه عرعردى^۳ بو

بوحۇسن - ئى جمالە هزار آفرىن

مگر لۇطف حىدىن مۇقدىدرى دە بو

جىينىنده نور - ئى محمد عىيان

همانا كى، شىبىھ - ئى پىيمبردى بو

شمر سۇنرا اوزۇن عمر سعد - ه توتوب و دئىير:

أتوين خراب اوْلا ئى ئىبن سعد - ئى بد اختر

گلىب حسینە كۆمك كربلايە پىيغىمىر

^۳ - عرعر داغ سروينە دئىيەرلى. فارس ديلينىدە «ابهل» و «وھل» اىشلەنىيدىر.

عمر سعد يئيرىندن قۇزىانئىب مئيدانه قدم قۇيوب شمرىن قاباغىندا دايىتىپ بىر حالدا كى، چۈخ عصبانى دير چىكمەلىرىن يىئره وورا- وورا على اكىرى شمرە تانئىندىرىئىر.

بو نوجوان، گول -ى گلزار -ى آل -ى «طه» دئىر

عزىز -ى اهل -ى مدینە على -ى رعنادىر

سۇنرا دانىشىغىن دىيشىپ و اوز قوشونا توپۇب دئىير:

ايشتىياھە دۆشمەين ائى قوم، پېغىمۇر دئىيل

وارىت -ى شىر -ى خودا، دۆر دانە -ى زهرادى بو

شمر تعجۇب ائىلەمك حالىندا، رجز اوخوماق آهنگىنده بىلە دئىير:

عجب نازىن ناز پروزدى بو

دئىيم سرو -ى بالا صنوبردى بو

بىلە عىزىز ايلە اوغۇل بىلە ئىب

ايلاھى نە ايستكلى مادردى بو

ئىچە بو جاوان اوستە خنجر چىكىم

بورادا يىئنه دە اوْتۇرانلارىن اوْرەنى دردە گلىپ باش - دىزلىرىنە چائىب آغلاشارلار. على اكىر كى، گۈزەللىكىدە، بۇنىدا، بوخوندا پېغىمۇر چۈخ اوخشاپىرىدى و بنى هاشم جاوانلارىنئىن گولو ايدى، اوز دۆشمن قوشونونا توپۇب دئىير:

اىا قوم -ى گۆمراھ -ى بى آبرو

نە دين و نە مذهب، نە مىللەتدى بو

كى جارى اولا كىبلایه فرات

يانا عىترت -ى - سئىد -ى كايىنات

منه يۈل وئرىن بىر بىلە عەد ائدىم

اوزۇم اىچىرمىم سو، فراتە گىڭىدىم

شمر على اكىرىن جاوابىن وئرىر. او دا نە جاواب كى، دانىشىغىندان اوست ياغىر و شمىشىرىندن قان تۈكۈلۈر و دئىير:

اگر توتسا بو دشى آب -ى فرات

يئىشىمزم سنه زادە -ى كايىنات

سۇنرا اوزۇن طبل و شىپۇر چالانلارا توپۇر و دئىير:

وَارْزَحْمَتِينَ انعَامِي

ال ناي و طبل و شئپور

146

طلب و شئپورون سىسى مئىدانى بولگە بىر (بورقۇيىر). شمر قوشونا دستور-ى حمله وئىرس. على اكىر اوزون قوشونا وورور. شمشير وورماقدان نىشان وئىرس كى، قصدى دوشمنلىرىن اولدۇرمك دئىيل. ايستەتىر قوشون آراسىندان فراتە يول تاپا تا حسینىن اوشاقلارينا بىر اىچىم سو گتىرە. شمشيرلىرىن سىسى طبل و شئپور سىسى ايلە بىر- بىرىنە قارئىشىر قيامات احوالىدئير. توْز توپقاق مئىدانى بورقۇيوب تاماشاچىلارين باش گۈزۈن آلىدىر. آغلاز گۆز چۈخدۈر. شىئە چىخارتمانىن ايش دولاندیرانى دىمىال الدە شال باشدا آغلاز گۆز ايلە هامىدان ايستەتىر كى، يىزىد و آل يىزىدە لىعنت ئىليلەسىنلر. تاماشاچىلارين سىسى اوجالاير يىزىدە لىعنت، نە بىر دە، نە اوْن دە، يېز دە.

على اكىر جنگە گىريشىب. شمشير ياراسى بىنىنده چۈخدۈر يارالار و سوسۇزلۇق على اكىرين حائىن پۇزور. آتدان يىئە دوشۇر. قوشون نعشىينىن دوئرەسىنە يىئىغىشىر. على اكىر آخىئەر نالەسىن اوجالدئير:

يا ابنا

العطشى قتلنى

و ثقلين اجهدنى^٤

ايمام خئىمەلر قاباغىندا الى اورەتىينىن باشىندا، على اكىردىن نىڭران بئله اوخويور:

اكىريم گىتىدى اليمدى يۈخ قرارىئ گلمەدى

قوئىچە تك قان اولدۇ باغرىئ گۈلۈۋەزارىئ گلمەدى

بو حالدا ايمام على اكىرين سىين قىتلگاھدان ائشىدىر. الدە چىلپاق شمشير اكىرين سۇراگىندا گىتىدىر. قاتىل لر حسىنى گۈرجىك على اكىرين باشى اۆستىدن داغىلەيلار. ايمام على اكىرين نعشىن خئىمەلر قاباغىندا گىتىرىر.

اورەكىن ضىجە چكىر و آغلايتىر و على اكىرين باشى اۆستە اىلىشىر و اوزۇ- اوزۇنە دئىتىر:

آياغا دور ائلە پىشواز اكىرىن گىلدى

يارالى آهو كىمى يار و يازىرىن گىلدى

سوۇنرا آياغا دورور و اوجا سىن ايلە دئىتىر:

يئىنە يىئىش منىم فريادىمە يا جدداه

^٤ - آتاجان عطش اولدۇردى منى. بو آغىز زىرئەلر جاندان سالادى منى.

بو حالدا شمر اۇزۇچۇخ اوغان كىمى، ايمامىن خېمىمەلىرىنىن قاباغىنا گلىر آيتاقلارىن يىئەر دەۋىتىر و قىشىقىران حالدا ايماما دئىير:

آردىء وار

147

قورد الى ايله تو توجولوق

محمد علی نقابى

ابتدائىئ، داها دوغروسو ان كىچىك، جاميعەلدە ياشايىان، رىياسىئىز و عوام خىصلتلى آداملار، چوخ سادە و سطحى دوشۇندۇكلىرى اوچۇن بىلە گۆمان ائدىب و اينائىردىيلاركى اوئىزلىرى تو تئم¹ (مۇقدىس) سايدىيەقلارئ حئىوان، آغاچ و يىئل كىمى هر هانسى بىر طېبىعى شئى و يا حادىيە سايىھىسىنده يارانمىشلار و او تو تئملرى چوخ بركتلى، نوقصانسىز، اوغورلو، سعادت و خۇشبختلىك گتىرەن سايدىيەلار، ها بىلە تصوّر ائدىرىدىلىرىكى اينسان ايلە حئىوان و بىتگى آراسىندا چوخ ياخىن بىر رايىطە و ايلىشىك واردىئر. بىلنچى بىر اينام اوñلارىن دوشۇنجەلىرىنده كۈك سالدىيغى اوچۇن، تو تئم سايدىيەقلارئ جىسمى و يا روح اوز مىللى و خۆصوصى علامتلرى و سىمبوللارئ اولاراق قبول ائتمىشدىلر.

مىثال اولاراق، آمريكا و كانادا دا يېرىلى اهالى «تو تئم دىرىھەگى» آدىندا، يۇنۇلموش بىر اويمالى و بۇيالى آغاچ كۇتۇڭىزۇ مۇقدىس سايارلار. هابىلە قدىم دۇوزىلردىن بىلە تۆرك خالقلارئ آراسىندا «بۇز قورد» مۇقدىس سايدىلەمىشدىر، افسانە و اوسطورەيە گۈره گويا بۇزقورد، اورتا آسييادا تۆركلەر يېول گۈستەرمىش و اوñلارئ قارانلىق بىر دونيادان

1- اوکى بوا (ocibua) دىلىنىدە «او تو تئمان» (باجى- قارداش) سوژۇندىن تۈرنىمىشدىر.

قورتاراقيق، ايشىقلئ دۆنьяيا چاتدىئمئىشىدئير. اوئا گۈرە مئلىيەتچى تۆركلر آراسىندا بۇزقوردون موجسىمەسى و يىا عكسى موقدىس جىلوهلنەرەك، خوشبختلىك سىمبولو سايىلماقادادىئر.

بلکەدە بۇزقورد توئىمى قوردون اوز گوچىنە و قولونا آرخالاناراق تك ياشاماسىندا و قدىيم تۆركلرین دە بو خۆصوصىتى خوشلامالارئىندا اىرەلى گلمىشىدیر.

بو اينام و دۆشۈنجه اوزۇندان ايز بوراخاراق بوگۇن آذربايجان تۆركلرى آراسىندا آرادان گىئىپ، تارىخه قاوهشىموشدور. آنجاق بو گۆجلۇ چۈل حئىوانى حاققىندا بىر چوخ آتا سۆزۈ يارانمىشىدئير، آشاغىدا بىر نېچە سينه اىشارە اولۇنور:

قورد يۈۋاسىء سۆمۈكسۆز اولماز - قوردو گۈرمىك مۇبارك، گۈرمەمك داها مۇبارك - قورد - قوردا دالى چئويىمىز - قوردون آدى يىئدىدىر، ئىمەسەدە يىئدىدىر - قورد دۈيۈشۈنده كۈپەيىن يۈخوسو گلر - قورد اتى قوردا حارامدئير - قورد اوزۇ اوغورلو اولار.

چوخ قدىم دەۋىرلە آيدى اولان، افسانەلشىميش بۇزقورد توئىمىنىن كۆك و ايزلىرى هلهده بعضى آذربايجان كىندرلىنده ياشاماسىندا، او جۆملەدن «گۈنئى» ماحالىندا وايقان شەھرى و دىزج خليل كندىن دە آد آپارماق اولۇر.

هر هانسى بىر حادىتەن ھابىلە يۈخودا قۇرخان و يىا نظردىيەن آدامىء اوچاق سايىلان تو توجونون ئوھىنە آپارىپ سۆنتشى تداوى ائتدىريرلر.

دىزج خليل كندىنده مشەحىب ناپىدا آدلۇ بىر شخصىن عايىلە اوچاغىندا، تو توجولوق اىشى نسلىنдин - نسىلە كىچەرەك گۈنۈمۈزە قىدەر گلىپ چاتمىشىدئ.

تداوى نىن ترتىباتى:

قۇرخان آدامىء بىر نفر ياخىنىء، يائىنا سائىب، تو توجونون ئوھىنە آپارار، ساده بىر قارشىلمادان سۇنرا، قۇرخان آدامىء «ال ئوھى» آدلانان اوتقادا اوئوردورلار، سۇنرا تو توجو اولان ياشلى قادىن (نادир اولاراق كىشى) گلىپ قۇرخان آدامىن قارشىسىندا چۈئىلەن و يىا

بارداش قوراراق كيليم يايماغانى نازىك دؤشكىچە (چەل تىكە) اوستوندە اوئتىرۇب و سوئىتى تداوى يە باشلار، ايلك اوئنجه ال بارماقلارئ ايله بۇيىنونون، چىيىنى نين داماللارئىئ بىر آز اوۋار، سۇنرا ايکى باش بارماغانى ايله قارشىلېقلى ئاولان آلىتىنى اوچ دە مۆلاشىم سىغارلار، داها سۇنرا كوت اوڭلۇچ و يى قىيەللە سانجاق اوچو ايله آلىتىنى ھابىلە سىئرا ايله اللرى نين، دىزلىرى نين و آياقلارئىن اوستۇنواچ دە ياواشجا عمودى اوڭلاراق جىئىتار، سۇنرا ساغ الينى تىمّوم ائدر كىمى يېرە وورۇب، قۇرخانىن اوزۇنە چىھەرك صلوات چۈھىرىپ، شەhadت بارماغانى ايله داماغىن گۈتۈرر. سۇن مرحلەدە پىنجەسى گۈرۈن، قلم و آشىق يېرى پارچا ايله اورتۇلۇپ تىكىلىن بىر قورد الينى قۇرخانىن ساغ- سۇل چىيىنى، كۆرەيىنه و دؤشۇنە ووراراق دئىيەر: قۇرخون تۈكۈلدۈ، قادا- بلا گىئىتدى.

بو سوئىتى تداوى اوچۇن بىر مىقدار پول، رۆسوم آدىي ايله ئىرلىير.

اگر قۇرخانىن، قۇرخوسو تۈكۈلۈپ آرادان گىئىتمەسە، بىر- ايکى گۇن سۇنرا اوستىدەكى ترتىبلە تو توجويما باش وورۇب و قورقوشون تۈكۈمەسىنى خاھىش ائدرلر.

قورقوشون تۈكۈمەنىن ترتىباتى:

تو توجو قادىن بىر الەين اىچىنە، باشماق تائىء^۱، نرمەنى^۲، سۆپۈرگەسى و بىر عدد بالاجا آينا^۳ قۇيۇب و بىرده گۈئى رنگىدە شىرلى ساخسى چاناغا «قاخىء كەرىز» چىشىمەسى نين سوئىوندان دۈلدۈرۈپ ال ائۇيندە يېرە قۇيىار، داها سۇنرا اۇرتاسىء بىر آز چوخور شكلىنىدە اوئىولۇ و قەرە^۴ پالچىغۇ ايله سوونانئىش، اوزونسۇو بوشقاب (بولۇد) اوخشار قورو يابانىء الە آلئىب، چوخورونا بىر آز كۆمۈر خاكاسىء تۈكۈب، اۇرتاسىئنا كۆز، اوڈ و اوستۇنە بىر آز قورقوشون پارچاسىء قۇيۇب، دالبادال پۆفلر، كۆمۈر خاكالارئ

۱- احتىمالكى صىحت و ساغلىق تاپما سىمبلى اولموش اولا.

۲- تمىزلىك و بەداشت سىمبلى سايىلماقدادىر.

۳- آيدىنائىق و اغۇغر سىمبولو اوڭلاراق قبول اولۇنۇشدور.

۴- سىئىل سوپىون قوروموش لىلى lili (رسوب).

قىزارىئىب و قورقوشون ارىدىيىكىن سۇنرا، يايپانى ساغلى اىلە بىر نىچە دە قۇرخان آدامىئىن باشى ئۆستە دۈلاندىئىئىب، سۇنرا سو كاساسىئىنى سۇل الينه گۈتۈرۈب، آزارلىئىن اوزۇنە ياخىنلاشدىرالاڭ ارىمىش قورقوشونو، قىزارمىئىش خاكالار ئ سوچاناغىنى تۈكۈر، سو اىچىنە قورقوشون ارىمىش شىكلى هەنسى بىر آدام، حئىوان و يا قوش صورتىنى بىزەسە، تو توجۇ او شىكلە باخىب اۋەز شخصى تەخمىنинە گۈرە، تىبىر يۈلۈ اىلە كىيمىن و ندىن قۇرخدۇغۇنۇ دىلە گىتىرەك آچىقلار. آنجاق اگر قورقوشون داغىئىئىب و كىچىك-كىچىك پارچالار حائىنا گلسە، قورقوشون تۈكۈمە تىكىرالانا.

قۇرخان آدام دىسکىنېب شافا تاپسین دئىھە، مۇطلق كۆمۈرلو سودان بىر آز اوغا اىچدىرلە.

قورتارما مرحلەسى:

تو توجۇ الله ئىن اىچىنەن باشماق تايىنى ئۆتۈرۈب آستانايىا قۇيىاراق نرمەنى اىلە قۇرخانىن اۆست - باشىنى سىيلر و آينانى الينه وئىرىپ دئىھەر: قۇرخون تۈكۈلدۈ - آللە شافانى وئىرىسىن. بئلهلىكىلە آزارلى اىلە يۈلداشى تو توجۇنۇ دوعا ائدەرەك، ئۆزلىرىنى دۈنرلە.

كند آنا - بالا اوپۇنلارى (1)

تۆپلەيان: محمد عابدين بور
سۈئىلەين: آنام حورى خانىم
پىئىر: مىندىن چاي ھۆزىندىنى

پىشىك دئىير: نە قاردا قورد
ائلىرسىز - يئىين يئىين!
xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
كىچىك قئىز اوشاقلارئىن-ئىن
اوئونلارئىندان بىرى:
- تاپ تاپ
اينجى قىزىئم
ناھە قىزىئم
پالان دوزوم
نە تاپدئىرسان
وئر من دە تاپدئىيئم
- يۇخ يۇخ
آغام وورار
آغام سۈئەر
- ائلهدە بىر چوبوق وئر چىك
او بىرىسى اوشاق الينى چوبوق
شكىلindە توتسوب يۈلداشىء اوۇنون
چۈچەلى بارماغانىئى سۇرۇپ دئىەر:
- آجى دى ها آجى دى
بىر دە سۇرۇپ بئلە دئىەر:
- شىرىن دى ها شىرىن دى
منىم دى ها منىم دى
تاپمئشام ها تاپمئشام

(1)

آنَا كىچىك بالاسىئەن كىچىك
الرىنىي الينه آلىب او بىرىسى الىن
اوۇنون الينه چالىب او خويار:
پىشىتىم پىشىتىم - ماۋىنا
گىتدى سىچان آۋىينا
پىشىدە دئىسم قاچمىئىاسان
بالامئىن الين قاپمىئىاسان

(2)

آنَا كۆرپە بالاسىئەن قوللارئىندان
ياپىشىب او زۇنە سارئ چىرى-
اوزاخلادار بئلە او خويار:
هاماننى ها هاماننى
ائىشىكلەر يىئدى سامانى
هانى بو قىزىئىن تومانى
او دو با آغاچ باشىندا
دىيرمان آرخىئىدا اىشىشك او لوب
قارقا دئىير آرىيخدى
قىجهلە دئىير چارئىخدى

لاي لايلار

توپلايان: عزيز محسنى

بالم لايلاي، آ لايلاي

* * *

لايلاي بئشىشيم لايلاي
ائوئيم ائشىشيم لايلاي
سن گىت شيرين يوخويما
چكىم كىشىشىن لايلاي
بالم لايلاي، آ لايلاي
گولوم لايلاي، آ لايلاي.

* * *

لايلاي دئديم، جان دئديم
يوخودان اويان دئديم
سن يوخودان دورونجا
جانئيمى قوربان دئديم
بالم لايلاي، آ لايلاي
گولوم لايلاي، آ لايلاي.

* * *

لايلاي دئديم آدۇوا
حق يئيتىش سىين دادۇوا
هر واخت لايلاي دئينىدە

لايلاي دئديم، سنه من،

قوربان اولوم، سنه من.

ايىدە قوربان بىر اولسا
سنه قوربان گوندە من.
بالم لايلاي، آ لايلاي
گولوم لايلاي، آ لايلاي.

* * *

لاي-لاي چاللام گوندە من
هفتەدە من، گوندە من
ايىل دە قوربان بىر اولسا
سنه قوربان گوندە من
بالم لايلاي، آ لايلاي
گولوم لايلاي، آ لايلاي.

* * *

لاي لاي دئديم ياتاسان
قىئيزىل گولە باتاسان.
قىئيزىل گولۇن اىچىنەدە،
شىيرين يوخسو تاپاسان
گولوم لايلاي، آ لايلاي.

سانجیلیئین گوںل باشئنا
سنه ایسته میئه نلر
قالماسین ایل باشئنا
گولو لایلای، آ لایلای
بalam لایلای، آ لایلای
* * *

بیر گوںل اکدیم بوینجا
ایتلەم دیم دوینجا
عؤموروم، گونوم اوزانئین
بو بalamئین توینجا
بalam لایلای، آ لایلای
گولوم لایلای، آ لایلای
* * *

ائونىنلەدە ائشىيىنلە
یات قوزوم بئشىيىنلە
دان اولدوزو، بيرده من
دورموشوق كشىيىنلە
لایلای بalam، آ لایلای
کۈرپە بalam، آ لایلای
* * *

آنان تئل دۆزەر سنه
باجئن گوںل بزەر سنه
تازىئىدان عەدىم بودور
دەيمەسىن نظر سنه
بalam لایلای، آ لایلای
گولوم لایلای، آ لایلای
* * *

لایلای دئدیم، جان دئدیم

بalam دوشىر يادووا
بalam لايلاي، آ لايلاي
گولوم لايلاي، آ لايلاي
* * *

داغلارا سرین دوشىر،
كولگەسى درىن دوشىر.
ھر واخت لايلاي دئيندە
يادىئىما پىرىم دوشىر
گولوم لايلاي آ لايلاي
جاتىم لايلاي آ لايلاي
* * *

لایلای دئدیم ياتئىنجا
گۈزىرم آى باتئىنجا
جاتىم گىلدى بورنوما
سن حاصىلە چاتئىنجا
گولوم لایلای، آ لایلای
بalam لایلای، آ لایلای
* * *

لایلای دئدیم همىشە
كاروان ائنىير انىشە
ياسىتىغىندا گوںل بىتسىن
دۇشىھىينلە بنۇۋەشە
بalam لایلای، آ لایلای
گولوم لایلای، آ لایلای
* * *

دۇلانسىن ائل باشئنا

لا یلای، دئدیم جارچی من
هارایچی من، جارچی من
تؤی گوننده او لا یلدیم
کوچه لرده، جارچی من
بالام لا یلای، آ لا یلای
گولوم لا یلای، آ لا یلای
* * *

یوخودان اویان، دئدیم
سن یوخودان دورونجا
جانئیمئ قوربان دئدیم
لا یلای بالام، آ لا یلای
بیرجە بالام آ لا یلای
* * *

لا یلای، گوزوم، بیهیم
هر آرزم، هر دیلهیم
دار گوند، پیس آیاقدا
سن سن منیم کؤمهیم
بالام لا یلای، آ لا یلای
گولوم لا یلای، آ لا یلای
* * *

لا یلای، گولوم، آ لا یلای
گولوم، بولبولوم لا یلای
بؤیو سین سائنه نده
من ده بیر گولوم لا یلای
گولوم لا یلای، آ لا یلای
بالام لا یلای، آ لا یلای
* * *

ناغيئلارئن باشلانىش و بىتيريش سؤزلىرى

على برازندە خليلى

بۇتۇن دونيا ادبىياتىندا اولدوغو كىمى تۆرك ادبىياتىندا دا ناغيئلار ايلك اورنىكلەرن بىرى سايىئىلەرلەر. ادبىيات ساھەسىنە گئىش بىر يېڭىنلىكىسى اولموشدور. بو آرادا اسکى زاماندان بىرى ناغيئل دئىئەنلر اۋز ياردىچىلىقلارىلا ناغيئلارئن باشالنىشلارئينا و قۇرتولوشونا گۈرە گۈزلە-گۈزلە قوشمالار و دئىيىملىر و چۈخ يېڭىلەردىن نصىحىت كىمى سؤزلىرى قوشاراق ناغيئلەن گۈزلىلىيەن داها دا آرتىئىب، باشقى بىر سؤز خزىنەسى ياردەيىلار كى، آشاغىيداكى اورنىكلەرى وئرىرىك :

باشلانىشلار

- دۆكىان دۆكىان اىچىنەدە، جوھىز گىرەكەن اىچىنەدە، دۆھ دىللىكىك ائىلىير، كۆھنە حامام اىچىنەدە.
- حامام حامام اىچىنەدە؛ قلىير سامان اىچىنەدە؛ دۆھ دىللىكىك ائىلىير؛ كۆھنە حامام اىچىنەدە؛ قارىئىشقا شىئىلاق آتدى ؟ دۆھنин قىچى ئاتدى ؟ حامام مچى ئىن تاسى ئىوخ ؟ بالتاكچى ئىن ئىن بالتاسى ئىوخ ؟ اوزدا بىرترىزى(درزى) واردى، اوونون دا قايچىسى ئىوخ ؟ عۇئمۇرمەدە چۈخ شىلاشى ئىمەشىم؛ هېچ بو جۆر يالان گۈرمەميسىم.
- بىرى وار ايدى؛ بىرى ئىوخ ايدى؛ گۈپپەن ئەتىئىندا؛ يىئرىن اوستۇندا....
- بىرى وار ايدى؛ بىرى ئىوخ ايدى؛ آللاھىن بىنەسى چۈخ ايدى....
- حامام حامام اىچىنەدە؛ قلىير سامان اىچىنەدە؛ دۆھ د..... دۆھنин بودو باتدى ؟ مىلچە يە مىندىك؛ كۆرپۈدن كىچىدىك؛ يابايانان دۇرغۇغا اىچىدىك؛ شاه عاباس جنت مکان؛ ترزى يە وئردى تakan، اىكى جوھىز بىرگىردىكان.
- ناقىلان-ى آثار؛ طوطىيان-ى شىكىن-ى شىرىن گۆفتار بىللە دئىيىرلى.....

- بادى بادى گىريفتار؛ حامام حامام اىچىنده؛ قلىير سامان اىچىنده؛ دوه دىلكلىك
ائىلەر؛ كۆهنه حامام اىچىنده؛ حامامچىنىن تاسى يۇخ؛ بالتاجىنىن بالتاسى يۇخ؛ اوّردا
بىر تازى گۈرددم؛ اوّنون دا خالتاسى يۇخ؛ گۆنلرین بىرگۈننەدە؛ مەد نصىر تىينىنەدە؛ بىرى
ۋار ايدى بىرى يۇخ، آلاهدان قاباق كيمسە يۇخ ايدى؛ چۈخلو شىلاشى يئمىشىم؛ بئله
يالان دئمەمىشىم.

- سىزە هاردان خېروئىرمىم؛ آز دانىشانلاردان، قارا دىنمزىردىن، مەد-مەد آروادلاردان،
ھۆرمەين ايتىردىن، اولامايان چاققاڭالاردان، چۈخ دانىشىمايانلاردان، ائشىپ عمل
ائىتمەينلەرنىن، بىزۇو مىنib چاي كىچنلەرنىن، يابا ايلە دۇوغا اىچنلەرنىن، خۇرۇز بئلىنەدە بولستان
اکنلەرنىن، كۆسا ساققالىڭالاردان زر زرگىرلەرنىن، نە بىلىم نەدەن، نە بىلىم نەدەن، لەنت قويىرۇقلۇ
يالانا، رحمەت قويىرۇقسوز دۆزە، بىرگۈز پۇزانا، ايکى گۈز دۆزىنە، رحمەت يازانا، لەنت
پۇزانا، سۆز قالسىن، اينسان گەتسىن، ياخشىلەق قالسىن، پىسىلىك گەتسىن، دۆست وار اولسۇن،
آغىللە ئىنسىن، آغىلىسىز حسابلاسىن؛ ايندى گەلەك مطلبە؛ بىرى وار ايدى بىرى يۇخ.....
- اىيام-ى قدىمە بىرى وار ايدى بىرى يۇخ.....

قول تو لوشلار

- ...اونلار يىئدى اىچدى، يئرە كىچدىلەر، سىز دە دەۋەران كىچىرىن.
-گۈيدن اوچ آلمَا دۆشىدۇ، بىرى منىم، بىرى سىزىن، بىرى دە ناغىل دئىيەن.
-اونلار يىئدى اىچدى، قارئىدىلار، سىز دە يىئىن اىچىن، قارئىيەن. سىز ساغ، من
سلامت، سىز يۆز ياشايىئىن، مندە ايکى الى، هانسى چۈخىدۇ سىزىن، هانسىئ آزدى مندە
قالسىن.
-اونلار يىئدىلەر اىچدىلەر، يئرە كىچدىلەر، ناغىل دا اونلاردان قالدى.
-اونلار يىئدى اىچدى، من دە اوّردا ايدىم، آش يىئىم، نە اليم باتدى، نە
آغىزىئىم داددى، نە دە قارنىئىما يېر زاد گەتىدى، سىز دە ائلەجە يىئىن، دۇيۇن.
-اونلار دا گۈلىستان-ى باغ-ى ايرمە كەنە دامامى چاغ گون كىچىتىلەر
سىزىدە كەنەنەزىز چاغ، يئرەنەزىز باغ، اوّزۇنۇزىدە ساغ اولۇن.

هامى ئاتىب جىرتدان اوپاق!

توپلايىب يازان : اورو جىلى دوزنانى

بىرى وار ايدى بىرى يوخ ايدى. بىر قارئ وار ايدى بىرده اوپون جىرتدان آدلئ بىر اوغلو. قارئ اوغلو جىرتدانلا بىر كىنده ياشايىئردى. قارئىن ارىنى اورماندا (مئشىدە) بىر دئۇ ئىئمىشىدى. قارئ، جەھەرە ئىيرمكىلە، جەنجىم توخوماقلا كىچىنir، اوغلۇنون باشىن ساخلايىردى. جىرتدان اوپ دۆرت ياشىنادك هله چوئەلە چىخىمامىش، قۇجا آناسىنَا قازانج گىتىرمە مىشىدى. پايىز گۆنلەرە ايدى. قاباقدان قىش گلىرىدى قىلىنج كىمى. قارئىن ئۇيندە تىندىرىدە چۈرك يېپىماغا، اوچاقدا ئىمك بىشىرمە ئىه اوپدون يوخ ايدى. پايىز گۆنلەرنىن بىرىنده، جىرتدانىن ياشىت- تاي لارئ كىنеннى اوپدونا گىتىرىدىلر. قارئ اوپنلارئ گۈرۈپ اوزۇنۇ اونلارا توتوب دئى:

- قاداز-پاتاز آئىم، منىم ده بىر چوئەلە چىخىمامىش جىرتدان آدلئ اوغلىوم وار. ئۇيمىدە اوپدونوم يۇخدۇر. اوپندا اوزۇنۇزلە اوپدونا آپارىن. سىزە بىر داش قۇورقا وئرەرم. قۇورقانى ئىيىنېز تۈكۈپ چۈلدە ئىشىھەرسىز. آنچاق منىم اوغلىومدان دا يەلىك اولۇن. اوپدون قىيرماقدا، شلە باغلاماقدا، اوپنا ياردىم ئىدىن. قارئ جىرتدانى ئاشىگە چاغئىرېب اوپدونا گىنەن اوشاقلارا قوشدو، بىر داش قۇورقا دا اونلارا وئردى. اوشاقلار قارئ يىسا سۆز وئرېب دئىلىر: قارئ آنا آرخايىن اول، بىر اوپنا كۆمك ائدىب اوپدون يېغارىق. بئلەلىكىلە جىرتدان اوپن نفر اوپدونچو اوشاقلارلا بىرلىكىدە اوپدونا گىتىدى.

- اوشاقلار گىتىدىلىر، گىتىدىلىر، گۆن اوپتا چاغىء بىر چائى قىئارغىنا يېتىشىدىلىر. چايىن اوپتايىء بىر بؤىيىك اورمان، بوتايىء ايسە بىر كىچىك تې ايدى. اوشاقلارئ بىرى دئىى: گلىن بو تېدن، باشا بىر شلە گون قازاق. چايدان اوپتاييا اولان اورماندا ياخچىء آغاج اوپدونو وار. آنچاق اوراجادا بىر دئۇ ياشادىيغىء اوچۇن اوراجايىا گىتمك چۈخ قۇرخولودور.

اوشاقلار اوْنون سوزۇنۇ بىنئىب گون قازماغا باشладىلار. آنجاق، جىرتدان بىر داشىئىن اوسته اوْتوروپ اورманا گۈز تىكىدى. بىردىن- بىرە آياغا قالخىب اوشاقلارا اوْز چئوپىرىپ دئىدى: من اورماندان ياخشى اوْدون درمك اىستەئىرم. من گىتىدىم سىزىدە دالىمجا گلىن. بو گۈنلر چۈخ ايتى تىكانلىء اولدوقدان، داشيماغى دا، بىچمەيى دە داها چتىندير. اورماندا دئۇ اوْلسا دا بىز گىك قورخاق اوْلمائىئىب اوْنلارلا ساواشىئىب اوْراجادان اوْدونومۇزو يېغاق. اوشاقلار اوْنۇ قىئىنائىئىب دانلاماغا باشладىلار.

بىرىنچىسى: جىرتدان قارداش! بىزى ددهۋىن اسکى بۇرجونا وئرمە، بىز اوْلمك اىستەميرىك.

ايكىنچىسى: ادھ جىرتدان! ائله بىل سەن قىلە بئىنى يىشىيسىن. گل اورمانا گىتمىكدىن ال چك. بىز آناوا سوز وئرمىشىك. سنى گىك ساغ- سلامت كنده قايتاراق. اوچۇنچوسو: اگر سەن دئۇدن آتائىن اىتتىقامىئىن آلماق اىستەئىرسن، ايندى واختىء دئىليل. قۇئى بولىش فالسىن سۇنرايىا. هامىمئىز يئكەلىپ بۇيا باشا چاتدىقىدان سۇنرا، بىرلىكىدە گلىپ دئۇسى اولدورهرىك. اوْنودا بىلىرىك كى آتان سنىن كىمى قورخماز اولدوغۇندان، بو اوْرمانا گلىپ دئۇ ايلە ساواشمىشىدى. آنجاق دئۇه گۆچۆ چاتمايىئىب دئۇ اوْنۇ باسېب يىشىشىدى.

دۇردۇنچوسو: جىرتدان! بىز دئۇ اوْلدۇرن دئىليليك سارئىما، گل گىڭىدك دا!

بئشىنچىسى: جىرتدان! پايىز گۈنلرى تئز باتار. آخشاما فالساق قارانىقىدا دئۇ بىزى تو توب يىئىھەر. بىز دئولە باشارا بىلەرىك. گل بوراجادان گون قىراق، آغاچلا گوھنин فرقى يۇخدۇر.

آلتىنچىسى: جىرتدان! گل شئىطانىئىن داشىئىن اته ئىىندىن آت. يۇخسا هامىمئىز ئىرقيئىنا وئرەرسن.

يىددىنچىسى: جىرتدان! دئۇين شاققىلىتىئىسىن ائشىتىسن، اوْرەتىن پىس اوْلار. باغرئىن چاتلايار. آنان يازىقىدىر. گل ايشىنە.

سکكىزىنجىسى: جىرتدان! دئۇي گۆرەن دلى اولار. دئۇ اوۇن ئۆلدۈرمىسىدە قۇرخوسوندان اۆز اۋزۇنە دلى اولوب اۇلر.

دۇققۇزونجوسو: جىرتدان! دئۇ يىئىكە هوھ دىشلىرىن آدامىئىن جانئىنا باتىئار. آدامىئىن قانىئىن نار سوپىونو سۈمۈرەن كىمى سۈمۈرەر.

اۇنونجوسو: جىرتدان! اورمانىئىن يۈلۈ گىڭىز گلمىزلىرى يۈلۈدور. چۈخلاڭار ئەن يۈلۈ، گىڭىز گلمەيىب. دئۇين اليىدىن ايندىيەدك كىمسە جان قورتارمايىئىب، يازىقىن سن هارا گىڭىزىن؟!

بئلهلىكىلە هر كىس بىر قۇرخولۇ سۆز ايلە جىرتدانى قۇرخودوب اۇنون تصمىمىن دىيشىدىرمك اىستەدى، آنچاق جىرتدان بو سۈزلىدن تۆكچە قۇرخمايىئىب. دئىدى: من اولۇمدن قۇرخمايىئرام. ياشايىشىئ سئۈرىم، آنچاق قۇرخا- قۇرخا ياشاماقدا اىستەمیرم. يۈلا دوشىدۇ. اوشاقلارئىن بىرى يۈلداشىئ يارى قۇيماق كىشىلىكىدىن اوزاقدىئر دېئىب جىرتدان دالىئىجا يۈللاندى. باشقالارئىدا قۇرخا- قۇرخا اۆزە قالىب جىرتدانلا آرخдан آتىئىب، آرخىن اونايىئىنا كى چائىء اۆزە- اۆزە گىچىپ اورمانا گىردىلر.

اوشاقلار جىرتدانلا بىرلىكىدە اورمانىئىن اورتاسىئىنا دۇغۇر بىر آز گىتىدىكىدىن سۇنرا، او تو روب يىئىب. يۈغۇن- يۈغۇن قورو آغاچلار ئەلالاماغا باشلادىلار. هر كىس اۆز شلەسىن دۆزلىتدى. جىرتدان دا اۆزۇنە بىر بؤيۈك شلە چىكىدى. اورمان سىئىخ- سىئىخ آغاچ اولدوغو اوچۇن گۈن گۆرمىز يېرى يەيدى. بونون اوچۇن اونلار آخشاما آز قالماسىنىئى گىچەنин ياخىنلاشماسىنىئى بىلەدىلر. ھامىسىئ يۈرۈقۈن- آرقىئىن اولارق، او تو روب بىر مۆددەت يۈرۈقۈنلۈقلارئىن آلېب دىنجلەدىلر. اويان- بوياندان دانىئىشىلار، كىمى قوشماجا، كىمى باياتىئ اوخودو. اىلک اولاراق جىرتدان او شو دۆمەن اوشو دۆم قوشما جاسىنىئ اوخودو. باشقالارئىدا ھەرسى بىر قوشماجا اوخودولار. سۇنونجوسو قوشما جاسىنىئ تۆكتىدىكىدە، اوشاقلارئىن بىرىسى چىغىردى: ائى وەي، قورت گلىب بىزى يېئەجك، گىچە اولوب.

ھامىء اويان- بويانا باخدىئىلار، گۆر دۆلر اونلارئىن باشىء اوخوماغا قاتىشىاركىن ھاوا آلا- قارانلىق اولموشىدور. بىر تك دنه دە گۆئىدە اولدۇز چىخمىشىدى. جىرتداندان سۇنرا

هامىسى قورخدولار. جىرتدان هامىيما اوّرك وئىrip دئدى: قۇرخمايىئن گىچە اولسادا يۈلۈمۈزو تاپىب گىدەرىك. سۈن باشى گىچە يۈل گىدېب. سحر ائوه چاتارىق. بونون داها آغلاماسى يۈخدور. بىر گىرەك گىچە اولمادان كندىمىزه قايدايدىق، ايندىكى يوبانمىشىق، گىچ اوّلوب گىچە اوّلوب، ايش اىشدن سۇۋوشوبدور. بىلىرم بىر آز ايشيمىز چتىنلشىب. آنجاق بىز هامىمەز بو چتىنلىيە قاتلاشمالييەت. بونو دئدىكە، جىرتدان آغلايان اوغلانى آۋوندوردو. چۈخ كىچىمەدەن هاوا لاپ قارانىقلاشدى، گۆز - گۆز گۆرمىز اوّلدۇ. بىردىن اوشاقلارىن بىريسى اوذاقدا بىر ايشىق گۈرۈب اونو هامىيما گؤستىرىدى. جىرتدان ايشىغى ئۈچۈن گۈرۈب دئدى:

بىزكى گىچە يە قالمىشىق. گلىن ايشىغا دۇغرو گىدەك. اگر ايشىق گۈرۈنن يئر بىر بۇش دام اوّلورسا، گىچەنى اوّردا قالىب سحر ائوه قايدايدىق. او دامدا آدام اوّلورسادا، بىر گىچەلىك اوّنا قۇناق اوّلارىق. بئلهلىكىلە اوشاقلار هامىسى ايشىغا دۇغرو گىتدىلر، اوّرایا ياخىنلاشدىلار. ايشىق بىر بؤيۈك ائوئىن پىنجرەسىنندن ساچىرىدى. ائوه چاتاراق قاپىسىنى دۈئىدۈلر. يىش - گۆئى تىترەتىب بىر باغىرتى سىسى ائشىدىلدى.

- كىمىدىرى؟

ائشىدىلن گۆجلۇ آياق تاپىئىلتىلار ئىئرى تىترەدىرىدى. اوشاقلار او ائو بىر دئوئىن ائوهى اوّلدوغونو بىلدىلر. هامىسى قورخوب بىر يئرە توپلاشىب قۇيۇنلار كىمى كۆرنج ووردولار. جىرتدان اوشاقلارىن زاغ - زاغ اسىدىشىن گۈرۈب دئدى:

- اوشاقلار قورخمايىئن. او بىر دئو اوّلسادا، آنجاق او بىر نفر، بىز اوّن نفر اىك. دئوئى ھەدەلەمەنە بالتالار ئە آكىن. او بىزى يىئمك اىستەسە يۈيۈرۈب اونو بالتالامالىيەتىق. اوشاقلار جىرتدانىن سۆزلىرىندن اوّرەكلىنىب، بالتاسى ئۆلان بالتاسىن، كرکىسى ئۆلان كرکىسىن، قازماسى ئۆلان قازماسىن ئە آئىب جىرتدانىن يانىندا دوروب قاپىيما گۆز تىكدىلر. دئو ايسە قاپىنى آچدىقىدا، اللرىنده كىسر ئۆلان اوّن بىر نفر گنج اوغلان اوشاغىنى ئۆزۈب قورخدو! اوّنا ائلە گىلدى كى بونلار اونو ووروب اوّلدۇرمەن بورايىا گلمىشلر. دئو چاشقىن حالدا دىلى توتولا - توتولا دئدى:

- بويورون. قۇناق گلمىشىز، چۈچۈخ خۇ خۇش گلمىشىز. گئىگە ئۆزىز
اوسته يېرىنىز واردىر. بويورون گئجهنى منه قۇناق اولۇن صاباح گىندهرسىز. جئىرتدان
بالتانى قۇۋزا ياراق دئدى:

- ائى قان ايچن يېرتىئىجى دئۇ بىز سنى ياخشى تانىرىق. اگر بىزى يئمك
ايستەسەن، ھامئىز كىرلىمىزىلە سنى دۇغرام- دۇغرام ائلەيەجهىك. بو گئجه بىزە يېر
وئر، بىزىملە ايشىن اولماسىن. دئۇال- قولۇن اولچەرك دئدى:

- شرفىمه، ويجدانىما آند اولسىون، بو سۇزىلر نمنەدیر. سىز قۇناقىسىز. قۇناغا منىم
نؤكىرچىلىشىم وار.

دئۇ آند ايچدىكىن سۇنرا، جئىرتدانلا اوشاقلار، دئۇين ئۇينه كىچىپ بىر بؤىيۆك
اوتابقادا ايلشىدىلر. دئۇين ئۇى اىكى اوتابقا بىر قەھەخانايدى. دئۇ اوئزق قارشى اوتابقادا بىر
تىكچە بالاسىئىلا اوْتۇرموشدو. دئۇ بالاسىئىن دالىنا آلاراق گىتىرىپ اونو اوشاقلارا گۈستەردى.
سۇنرا اونو اوز اوتاباغىنا قايتاردى. دئۇين بالاسىئى اىكى ياشار يېنىجە دىل آچمئىش اولسا دا،
اون دئورت ياشىندا آدام بۇيدا يىدى. دئۇ اوشاقلارىن شامىئىنا خىليل بىشىرىپ وئردى.
اوشاقلار شامىلارىن يېدىكىن سۇنرا، قالىء- گەلرىن اوستلىرىنده اوزانىئىب ياتدىلار. آنجاق
جئىرتدان آيىقى قالدى. دئۇدە اوز اوتاباغىنا گىتىدى. جئىرتدان اوتاباغىن بىر بوجاغىندا بىر تاختا
گۈرددۇ. تاختانى گۈرددۈكە، اوْتۇردو قلارئ اوتاباغىن آلتىندا اولدوغو بىر دامىئى باجاسىء
آچىلدى. دامدا بىر چىراق يانىرىدى. جئىرتدان دېققتىلە يېر آلتىنداكى داما گۈز گزدىرىدى.
يۈزلىجە آدام باشىئى كاسالارئ، ائلەجە دە چۈخلى آدام گۈۋەدەسى سۆمۆكلرى گۈرۈنۈرددۇ.
داها دئۇين آند ايچمەسىنە اينانما ياراق اونون اوشاقلارا قوردوغو تلهسىنى دويندو. تئز
زئزمىنин باجاسىئى تاختايلا قۇيوب دئۇ اولان اوتاباغا ياخىنلاشدى. قاپىنئىن جئىرئىغىندا
دئۇه باخىپ قۇلاق وئردى. دئۇ بالاسىئىلا ياواشجا داتىشاراق بالاسىئىنا دئدى:

- بىر آز دۆز، قۇي اوشاقلار ياتسىن، سەنە اىنسان اورەتىي كابابىئ وئرەجەتىم. اوشاغىء
دئۇين ياخاسىئىندا ياپىشىب آياق يېرە دىرىھەمكە دئىيردى:
- منه ات، تئز اول، منه آدام كابابىئ وئر. تئز اول كاباب اىستىرم، اىستىرم.

جئىرتدان بۇ سۆزلىرى دىنلەتىپ تئز اوز اوتاغىئينا قايتىتىدئ. دئۇ سىلسەدى:

- كىم ياتمىش كىم اوپياق؟ جئىرتدان دئدى:

- ھامىء ياتئىب جئىرتدان اوپياق. دئۇ دئدى:

- جئىرتدانىئىن ننهسى ياسىئىندا اوپتىرسون، جئىرتدان نەيە اوپياقدىئر. جئىرتدان دئدى:

- منه آنام گئچەنин بۇ چاغىندا، آش بىشىرىپ وئرەردى.

دئۇ گىندىب دئىينە - دئىينە مىن زحمتله آش بىشىرىپ جئىرتدانا وئردى. جئىرتدان ايکى قاشىق آشدان اىچدى. دئۇين گۆزلىرىن يازالا يېب قالانىنى تاختانىئىن آلتىنداكى ئزئزمىيە تۈركدو. جئىرتدان بىلىرىدى كى، چۈخ يىسە، آغىرلاشار، يوخو اوپنو باسار. يوخو اوپنو باسان كىمى دئۇ اوپنو يۈلداشلارىيەلە يئىھەر. دئۇ بىر آزدان سۇنرا سىلسەتىدى:

- كىم ياتمىش كىم اوپياق؟ جئىرتدان دئدى:

- ھامىء ياتئىب جئىرتدان اوپياق. دئۇ ھىرسەلەنib چىغىرا - چىغىرا دئدى:

- جئىرتدان قان قوسىسون. آتاسىئى يۈلۈ يۈللەنسىئىن. جئىرتدان دئدى: نەيە اوپياقدىئر.

جئىرتدان دئدى:

- منه آنام گئچەنин بۇ چاغىندا كۆفته بىشىرىپ وئرەردى.

دئۇ يئەنە دە ھىرس باغىر ساغىن كىسە - كىسە مىن زحمتله دوروب جئىرتدانا كۆفته بىشىرىپ وئردى. جئىرتدان كۆفته دەن بىر قاشىق دادىب قالانىنى ئزئزمىيە آتدى. بىر آزدان سۇنرا، دئۇ يئەنە دە سىلسەنib، سوروشدو؟

- كىم ياتمىش كىم اوپياق، جئىرتدان جاواب وئردى.

- ھامىء ياتمىش جئىرتدان اوپياق. دئۇ لاب آجىقلانىب دئدى:

- پە جئىرتدانىئىن اۋىي يېخىللىرىن. ننهسى ملر قالسىئىن. قاپىسىئىنا قارا علم چۈكىسۇن

جئىرتدان يئەنە نەيە اوپياقدىئ. جئىرتدان دئدى:

- آنام گئچەنин بۇ چاغىندا منه دىنizden بىر الک سو گىتىرەردى. دئۇ يئىرىندەن

قالخاراق دوروب الەبىي گۈئۈرددو. جئىرتدانا دئدى:

- قۇخورام قاچاسان، من دىنizden گلىنچە، سىنى بىر تىلىسە سالاجاغام.

دئۇ دىزە سو گتىرمك اوچۇن گئتمەدن جئىرتدانى بىر تىسىه سائىب حىيەطىدەكى بىر آغاجا آسىدى. دئۇ دىنى:

- بوراجادا قال. دىزىدىن سن اوچۇن بىر الک سو گتىرمىھ گىتىرىم.

دئۇ جئىرتدانى تىسىدە قۇيوب دىزە دوغرو گىتىدىكەن سۇنرا، جئىرتدان تىسىي جىيىنەكى بىر پىچاقلا كىسىدى. تىسىدىن چىخىئىب دئۇين بالاسىئىئىن يانئىنا گىتىدى. بىر باشقاساغلام تىلىس تاپىب دئۇين بالاسىئى ئالداتىماغا باشلادى. جئىرتدان دئۇ بالاسىئىنا دىنى:

- بو تىلىس اىچىنەكى بىر اينسان اوّرەتى قۇيموشام. گل، تىلىسىن اىچىنە گىر. آختارىب تاپىب يېئىهرسن.

بئلهلىكىلە دئۇ بالاسى ئالدانىب تىلىسىن اىچىنە گىردى. جئىرتدان تئز تىلىسىن آغزىن باغلايىب آپارىب ھمن آغاجدان دئۇ بالاسىن آسىدى.

دئۇ ايسە گىتىدى، گىتىدى، گىتىدى. دىزى قىئراغىينا چاتدى. الەتى سوئا باسائىب دوغىدورودو. آنجاق الەتىن سوئيو الەتىن گۈزلىينىن تۈكۈلۈب بۇشالدى. سحرە كىمى دئۇ الەتى دوغىدورودو، الک بۇشالىرىدى. دئۇ سحرىن آچىلماسائىنى دويido. آجىقلانىب اوْرمانا قايتىتىدى.

جئىرتدان حىيەطە بىر آغاچىن دائىندادا اوْتوروپ دئۇى گۆددۈردى. دئۇ حىيەطە چاتىب قىئىنچىئىنى قىئىنەندا چىكىدى. بئش اوون يۈل تىلىسە چاڭىب تۈۋىشەيەرك دىنى:

- ياخچىئى سىنى دوغرام - دوغرام ائلەدىم، كۆپك اوغلو جئىرتدان!

جئىرتدان آغاچىن دائىندان سىسلەنېب دىنى:

- ياخچىئى اوز بالانى ئولدۇردىن. آى قان سۇنرا دئۇ بىر آتامىن اوچۇ اولسۇن. قانا قان ائلەدىم.

دئۇ تئز تىلىسىن آغزىن آچىب باخدى. اوز بالاسىئى ئازىلمىش گۈردى. واي بالام ئولدۇ دئىيىب بۇزلاماغا باشلادى. بۇزلايا جئىرتداندا سارئ يۈيۈردى. جئىرتدان آغاچىن دائىندان آسلام كىمى سېچرايىب دئۇين اوئنۇندن قاچدى. جئىرتدان قاچدى، دئۇ قاچدى. چۈخ قاچدىقدان سۇنرا، جئىرتدان چایا چاتدى. اوزۇنۇ پالتارلى ئەچىنە چایا ووروب سوپىون

آلteinدان ووروب اوتايا كىچدى. دئۇ جئىرتدان ئىگۈزدن ايتىرىدى. چايىئن اوتايندا باخدىقدا جئىرتدان ئىگۈردو. دئۇ جئىرتدان كىمى اوزمك باشارمئىرىدى. دئۇ باغىرئىب سۈرۈشدو:

اوتايا نىجە كىچدىن آى ئىگۈزقىچىخىمىش، جئىرتدان دئدى:

اوتايا بىر دىيرمان داشىن بۇينوما سائىپ سوپيون اوزوندە قالىپ بوتايا كىچدىم.

دئۇ بىر بۇيىك دىيرمان داشى تاپىپ بۇينونا سالدى. دىيرمان داشى بۇينوندا اوزونق چايى ووردو. دىيرمان داشى دئۇ آغىرلۇق ئىللەدى. دئۇ سوپيون آلتىئنا دالدىئىب دئۇ بوغولدو. دئۇ اولدوکدن سۇنرا، سو اولوسۇن ئۆزه چىخارىپ قىراغا ووردو. جئىرتدان ايسە دئۇين بىلىندەكى قىلىنجى آچىپ اوپۇن ئۆودەسىنى تىكە - تىكە ئىتدى. تىكەلرین سوپا وئردى. جئىرتدان دئۇ دوغرام - دوغرام ئىدىركەن دان يېرى آغارىپ سحر آچىلمىشدى. دان يېرىنده يالنىز دان اولدوزو سايرئىشىرىدى. دئمك گۈئىدە دان اولدوزو، يېرددە جئىرتدان دان سۇنرا آيىقى يۇخ ايدى.

دئۇين تىكەلرین آپاران چاى جئىرتدان گىلىن كندىنин قىئراگىئىدا كىچركن بۇتون كندىلىر دئۇين تىكەلرین چايدا گۈرۈپ سئۇيندىلر. هامى اورمانا دوغرو اوشاقلار ئىگتىرمە يې يۈيۈردو. چايىن قىئراگىئىدا، جئىرتدان دئۇين سۇن پارچاسىن دىدىمكە گۈردىلر. جئىرتدان دئۇ نىجە اولدو روپ بودادىغىنى ئىلدوغو كىمى كندىلىرىنە سوئىلەدى.

آناسى جئىرتدان ئىپىپ، اوپۇن آيىقى - سايرئىقىئىنى ئويىدۇ.

سۇنرا كندىلىر دئۇين ئوھىنە گىذىپ اوشاقلار ئىشىرىن يوخولارىندان آيىتىدىلار. كندىلىر جئىرتدان جىلاسېنىق (شەامت)، قۇرخمازلىق، داها دوغروسو قۇچاقلىق ناغىلەنى ئوشاقلارا سوئىلەدىلر.

دان اولدوزو دان يېرىنده سايرئىشاركەن، بۇتون ئىللەرىمىزدە جئىرتدان كىمى اىيىت بىسلەمك، جئىرتدان كىمى اولماق بىر اوغورلو اىستك و دىلە يې چئۈرىيلدى.